

BRIELSE MARE

Halfjaarlijks magazine van de

HISTORISCHE VERENIGING DE BRIELSE MAASMOND

1572-2022

WILLEM VAN ORANJE WIST OP 1 APRIL VAN NIETS

Nieuws inname pas op 20 april op de Dillenburg

DE DAG NA 1 APRIL

Wat gebeurde er in Den Briel

VRIJHEID EN TOLERANTIE

Sleutelwoorden van de herdenking

Rampjaar 1672

De oorlog is dichtbij maar Brielle vlagt

DE KIJKPAAL VAN BRIELLE

...waar de fundamenten van de Noordpoort liggen

• *uitgave:*
Historische Vereniging
De Brielse Maasmond
Info@debrielsemaasmond.nl

• *correspondentieadres /
redactiesecretariaat:*
Ronald J. de Ridder
Van Bloys van Treslongweg 3
3231 CT BRIELLE

• *telefoon:*
0181 414674

• *bank:*
IBAN: NL20 INGB 0000 2087 92

• *redactie:*
Klaas Schipper (hoofdredacteur),
Nico de Vries,
Adriaan Rodenburg (lay-out)

• *internetadressen:*
Historisch Museum Den Briel:
www.historischmuseumdenbriel.nl
Cultuurweb Brielle:
www.cultuurwebbrielle.nl
Musea In Nederland:
www.museumserver.nl

• *belangrijke telefoonnummers:*
Gemeente Brielle:
www.brielle.nl
Meldpunt 'Cultureel Erfgoed':
kantooruren di t/m vr 0181 475475
(Historisch Museum Den Briel);
Meldpunt Monumentenzorg:
kantooruren 0181 471111 (Angelique
van Oers, gemeente Brielle);
Streekarchief Voorne Putten:
www.streekarchiefvp.nl
0181 419999,
openingstijden: di-vr 9-16 uur.

• *advertentietarief:*
Een halve pagina per jaar (twee edities):
€90,-

• *cover:*
Theaterspektakel Perpetuum Mobile,
op 21 en 22 mei.
Foto: Klaas Schipper.

© Historische Vereniging de Brielse
Maasmond 2022.
Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt worden doormiddel van druk,
fotokopie, of op welke andere wijze ook
zonder schriftelijke toestemming van de
redactie.

Het eerstvolgende nummer verschijnt
in april 2023.

BRIELSE MARE

Jaargang 32 NR. 2, OKTOBER 2022

VAN DE REDACTIE 3
Klaas Schipper

WILLEM VAN ORANJE WIST OP 1 APRIL VAN NIETS 4
Nieuws pas op 20 april op de Dillenburg

DE DAG NA 1 APRIL 8
Wat gebeurde er in Den Briel

LEVE DE VESTING 13
Brielle heeft haar maquette, anno 2022!

VRIJHEID EN TOLERANTIE 14
Sleutelwoorden van de herdenking

VAN DE VERENIGING 18
Voorzitter Dick Verbeek

1572 'ORANJE' DRAAD IN HISTORISCH MUSEUM 20
Terugblik op het jubileumjaar

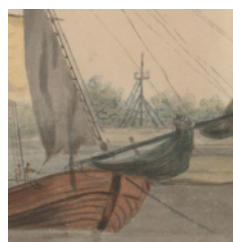
EEN BONTE VERZAMELING 22
Een collectie van de Oudheidkamer in het Kruithuis op Bastion II

Rampjaar 1672 24
De oorlog is dichtbij, maar Brielle vlagt

DE NOORDPOORT 32
In de genen van de Nederlanders

De KIJKPAAL VAN BRIELLE 36
...waar de fundamenteën van de Noordpoort liggen

OMZIEN IN VERWONDERING II 39
De fusie van Brielle, Zwartewaal en Vierpolders

De Brielse Mare is het halfjaarlijks magazine uitgegeven door de Historische Vereniging De Brielse Maasmond (voorheen 'Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel'). Dit magazine wordt automatisch aan de leden van de vereniging toegestuurd. Losse nummers zijn te bestellen via het secretariaat van de vereniging en te koop bij het Historisch Museum Den Briel, in het Streekarchief en bij de plaatselijke boekhandel.

Een jaar na publicatie is de Brielse Mare ook beschikbaar op de website van de vereniging: www.debrielsemaasmond.nl.

Persoonlijk lidmaatschap €15 per jaar; familielidmaatschap €20 per jaar. Aanmelding bij het secretariaat of d.m.v. het formulier op de website van de vereniging: www.debrielsemaasmond.nl.

De vereniging heeft de ANBI-status. Dit betekent dat giften in het kader van de wettelijke bepalingen in mindering kunnen worden gebracht op het belastbaar inkomen van de schenker.

Auteursinstructies: Historische artikelen over Brielle en de streek zijn welkom. Gewenste omvang: 1000 tot 2000 woorden. Aanbevolen wordt vooroverleg te plegen met Klaas Schipper: k.j.schipper@hetnet.nl of 0181 413981. De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de auteur, artikelen in te korten of te wijzigen.

BRIELSE MARE

HISTORISCHE VERENIGING DE BRIELSE MAASMOND

Van de redactie

Voor u ligt de tweede jubileumeditie in het kader van de viering van de bevrijding van de Spanjaarden inmiddels ruim 450 jaar geleden. Wat een lovende reacties mochten we op de eerste jubileumeditie die medio maart verscheen ontvangen. Heel hartelijk dank daarvoor! Die loftuitingen hebben ons zoveel inspiratie gegeven, dat we ook deze keer weer alles uit de kast trekken.

Uiteraard ontbreekt een terugblik op het bezoek van Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander op 24 maart jl. bij de start van het Landelijk Herdenkingsjaar 1572 niet. Het was in vergelijking met zijn voorouders die Brielle in 1872, 1922 en 1972 op 1 april met een bezoek vereerden, weliswaar een wat kortstondig verblijf, maar dat maakte hij wel weer goed door al op 12 maart met Koningin Máxima de handen uit de mouwen te steken bij Zorgboerderij Op Aarde. Tweemaal Brielle dus in het jubeljaar.

Er waren in het licht van 450 jaar bevrijding nogal wat festiviteiten in de afgelopen maanden, in de regionale media is daar ruim aandacht aan besteed en er volgen in de laatste maanden van dit jubileumjaar nog wel enkele hoogtepunten. Als redactie vonden we het muzikale theaterspektakel Perpetuum Mobile, geïnitieerd en georganiseerd door Margareth van Rooijen en op 21 en 22 mei uitgevoerd door heel veel Briellenaren, het absolute hoogtepunt. Dat verklaart ook de keuze voor de foto op de cover.

Net als in de voorjaarseditie ziet ons bestuurslid Ynze Kuiper ‘weer om in verwondering’ en wel naar de jaren 1979 en 1980 waarin de zelfstandige gemeenten Brielle, Vierpolders en Zwartewaal samensmolten tot één gemeente Brielle. Nu, na 42 jaar gaat Brielle vervolgens op in Voorne aan Zee. Dat houdt ook in dat burgemeester Gregor Rensen vertrekt. Daarom nemen we in dit nummer de door hem uitgesproken rede ‘Vrijheid en tolerantie’ op die hij op 14 mei hield bij de opening van de Bezinningsroute, ook een van de memorabele onderdelen van het jubileumjaar.

Met betrekking tot Bastion IX vindt u twee artikelen in deze Mare: een van de hand van Nico de Vries ‘Hoe de Noordpoort in de genen van de Nederlander bleef zitten’ en een over de daar ter plekke in 1882 verdwenen Kijkpaal, geschreven door streekarchivaris Aart van der Houwen.

Bob Benschop schreef een artikel over het Rampjaar 1672 waarin op 1 april in Brielle ondanks de dreigende oorlog toch gevlagd werd en Ad Hoogerwerf verblijdt u met een dubbele fotopagina met de highlights van het Kruithuis.

In dit tweede jubileumnummer mag een klein artikel over de onthulling van de eigentijdse maquette van de vesting Brielle in de hal van het oude stadhuis op 18 oktober jl. natuurlijk niet ontbreken net zo min als de vaste rubriek Museumnieuws van Marijke Holtrop.

Voorzitter Dick Verbeek van onze vereniging kijkt met tevredenheid terug op de jaarlijkse excursie. Die ging dit jaar naar Gouda; helaas liet de belangstelling van de leden wat te wensen over. Hij ziet vol verwachting uit naar de onthulling van de bronzen kop van Rochus Meeuwissoon die in opdracht van de vereniging vervaardigd is door de kunstenaar Guido Sprenkels uit Voorburg.

Veel leesplezier gewenst.

Klaas Schipper

Willem van Oranje wist op 1 april 1572 van niets...

In Brielle verkeerden velen nog altijd in de veronderstelling dat de inname van Den Briel door de watergeuzen op 1 april 1572 toentertijd al direct als een geweldig wapenfeit werd gezien, maar sinds de officiële opening van het Herdenkingsjaar 1572 op 24 maart van dit jaar weten we beter. Willem van Oranje hoorde het nieuws pas op 20 april op de Dillenburg. De inname van Den Briel was weliswaar een belangrijke rader-tje in De Opstand in 1572, maar eigenlijk dwingt dat tot bescheidenheid', zo hield de partner van prof. Guido Marnef van de Universiteit Antwerpen, dr. An Kint, de aanwezigen onder wie Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander in de Sint-Catharijnekkerk voor. Ook bleek uit deze door Marnef geschreven rede dat de overgave van Vlissingen eigenlijk het belangrijkste was.

TEKST: **KLAAS SCHIPPER**

Het bezoek van de koning stond in schril contrast tot dat van zijn voorgangers die op 1 april deelgenoot waren van grootse volksfeesten. Het ging nu immers om een officiële bijeenkomst van het Samenwerkingsverband 1572-gemeenten. Vandaar ook dat maar bij een gering aantal Briellenaren een uitnodiging op de mat viel. De bewoners van het Asylplein die zich na de geweldige en maanden durende opknopbeurt zo op een bezoek van de koning verheugd hadden, werden zwaar teleurgesteld. De koning kwam per auto aan bij het stadhuis, liep vandaar naar de kerk en verliet de kerk aan de torenzijde. Niet alleen het karakter van de bijeenkomst, maar ook het waarborgen van de veiligheid speelde daarbij een belangrijke rol.

Onthulling

De onthulling van de plaquette ‘Brielle 450 jaar Eersteling der Vrijheid’ door Koning Willem-Alexander vond eveneens in de Sint-Catharijnekkerk plaats en was niet meer dan een mooi fotomomentje. De plaquette is pas later aangebracht op de fundamente van de Noordpoort. Een plek waar de koning al helemaal niet heen kon vanwege de omstreken plannen voor de bouw van een houten staketsel op die locatie. Dat eerdere herdenkingen eveneens tegenstrijdige gevoelens oproepen, gaf drs. Jos Wienen, voorzitter van het Samenwerkingsverband 1572-gemeenten in zijn slotwoord nog maar eens even fijntjes aan. Hij stelde klip en klaar dat de Opstand alle trekken van een burgeroorlog in zich had en dat er zeker geen reden voor een superioriteitsgevoel van de Nederlanders is. ‘Geschiedenis is een spiegel. Er zijn als we terugblikken zeker parallellen met nu’, aldus Wienen. Dat bleek ook sterk uit de toespraak van Dagmar Oudshoorn, directeur van de afdeling Nederland van Amnesty International: ‘Het begin van de geboorte van Nederland kunnen we ook zien als een begin van een lange kronkelweg waarin vrijheid, verscheidenheid, verdraagzaamheid en verbondenheid ontwikkelen van een minderheid naar waarden van een politieke gemeenschap. Die waarden worden dicht bij huis opnieuw bedreigd

en zelfs aangevallen.’ Dat de ambassadeur van Oekraïne ook voor deze bijeenkomst uitgenodigd was en daar gevolg aan had gegeven, toonde dit eens te meer aan.

Migratiestromen

In de rede van prof. Marnef werden diverse parallellen getrokken tussen het cruciale jaar 1572 en heden. Dat begon weliswaar met historische feiten als de inname van Den Briel op 1 april 1572 en het samenkomen van de Statenvergadering in Dordrecht op 19 juli van datzelfde jaar. Die worden als sleuteldata uit de Nederlandse geschiedenis beschouwd. ‘Op het moment zelf beseft niemand het volle historische belang van deze gebeurtenissen maar nu weten we dat het cruciale stappen waren in de ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse Republiek. In de maanden die volgden

linker pagina

De koning onthult de plaquette die later bij de Noordpoort zou worden bevestigd.

boven

De koning wandelt van het stadhuis naar de kerk.

Foto's: Niels Braal.

boven
De genodigden in de Catharij-
nekerk.

onder
Naast de koning zitten links dr.
An Kint die de rede van haar
partner prof. dr. Guido Marnef
uitsprak en drs. Jos Wiene,
voorzitter van het Samenwer-
kingsverband 1572-gemeenten,
rechts de Commissaris van de
Koning Jaap Smit.
Foto's: Ad Hoogerwerf.

op de inname van Den Briel sloten ver-
schillende Hollandse en Zeeuwse steden
zich aan bij de door Willem van Oranje
geleide opstand. Die was volgens de
Prins niet gericht tegen de koning van
Spanje maar wel tegen de tirannie van
de hertog van Alva en beoogde de oude
vrijheden en privileges van de Neder-
landse gewesten te herstellen. In de zo-
mer van 1572 zorgden de krijgstochten
van Willem van Oranje en zijn broer Lo-
dewijk van Nassau er voor dat verschil-
lende steden in de oostelijke en meer
zuidelijke gewesten, zoals Vlaanderen
en Brabant, voor de Opstand kozen,
maar die successen waren slechts van
korte duur.'

Moeilijke keuzes

Ook kwam uit de bijdrage van Guido
Marnef naar voren dat stadsbesturen en
stedelingen in 1572 vaak voor moeilijke
keuzes stonden. Resolute opstandelingen
vormden een minderheid. De afkeer van
het repressieve beleid van Alva wogen
het zwaarst, veel meer dan de weerzin
tegen Philips de Tweede. De gehate fis-
cale vernieuwingen en de angst voor de
Spaanse garnizoenen leidden vaak
schoorvoetend tot een keuze voor de wa-
tergeuzen of Oranje. 'In de maanden die
volgden, ontwikkelde zich een intense
strijd die niet alleen verbondenheid van
stedelingen met zich meebracht, maar
ook verdeeldheid en breuklijnen aan het
licht bracht. Het streven van Willem van
Oranje om in zijn strijd katholieken en
protestanten te verenigen bleek op dat
terrein meer dan eens een illusie'. De
plundering van dorpen leidde tot een
grote plattelandsvlucht en met name veel
Zeeuwse vrouwen sloegen op de vlucht.
Dat bracht prof. Marnef tot de conclusie
dat 'oorlog en vlucht Siamese tweelin-
gen zijn'. Die constatering sloot mooi
aan bij de inhoud van de bijdrage van
Dagmar Oudshoorn, getiteld: 'Tussen
vrijheid en verbondenheid: van belangen
naar waarden'. Alle facetten van vrij-
heid, verdraagzaamheid, verbondenheid
en verscheidenheid kwamen daarin
ruimschoots voor het voetlicht.

Optredens en ontmoetingen

Dat gebeurde ook door middel van de
optredens van Faure Verbrugge uit
Brielle (zang), Manou te Voortwis uit
Winterswijk (dans en zang) en de so-
peraan Dana Koppes uit Enkhuizen die
aria's en liederen van Jules Massenet,
Claude Debussy, Wolfgang Amadeus
Mozart, Georges Bizet en Johann
Strauss vertolkte.

Tijdens de binnenkomst van Zijne Ma-
jesteit de Koning speelde Libertatis Pri-
mitiae 'Stately Fanfare' van Benoit
Chantry in een arrangement van Aad
Schrooten. Een gesprek tussen vijf jon-
geren onder wie Lieke van Eersel uit
Oostvoorne en vijf burgemeesters werd
via lichtbeelden in de kerk getoond. Vijf
geselecteerde Briellenaren hadden na af-
loop van het officiële gedeelte een ge-
sprek met de koning. We vroegen een

drietal van hen naar de inhoud van dit gesprek. Sven Schreuder vond de koning heel spontaan en relaxed overkomen. 'We spraken over het dorp Zwartewaal waar ik woon en met name over het vrijwilligerswerk. Ik vertelde dat veel ouders nauw betrokken zijn bij de school en ik heb ook geattendeerd op het bestaan van de Stichting Zwartewaalse Belangen', aldus Sven. Jan Bazen die net als de koning de Elfstedentocht reed, kreeg te horen dat hij de tocht niet meer zal rijden mocht die er ooit nog komen. 'De koning zei ook dat hij het heel erg jammer vond dat hij niet gewoon door Den Briel kon lopen vanwege de veiligheidsrisico's en hij vroeg naar mijn beroep. Toen heb ik hem natuurlijk wel even verteld dat ik ook voor het Koninklijk Huis prenten ingelijst heb die als geschenk mee worden genomen naar het buitenland'. Manuela Frerichs die eveneens met de koning sprak – 'een leuke spontane man' – kreeg ook te horen dat

hij het heel jammer vond dat hij niet op 1 april naar Brielle kon komen. 'Misschien gebeurt dat nog wel eens, zei hij', vertelt Manuela. 'Ik reageerde daar direct op. Dat moet lukken. We regelen een pak, schmink en een pruik en beginnen al een biertje te drinken tijdens de Kalknacht. Zijn reactie was helemaal geweldig. Die luidde: Als ik dan roep in naam van Oranje doe open de poort, gebeurt het eindelijk door een echte Oranje'.

Uiteraard werd de koning bij zijn vertrek uitgeluid door het Briels Klokkeluiders Gilde. Dat luidde ook bij aankomst. Voorafgaand aan de bijeenkomst in de kerk bespeelde stadsbeiaardier Peter Bremer het Hemony-carillon van de toren. Brielle trok op 24 maart alles uit de kast, maar aan dit koninklijk bezoek bewaren toch maar weinig Briellenaren herinneringen.

boven

De koning sprak met vijf geselecteerde Briellenaren: v.l.n.r. Jan Bazen, José Wille, Dorine Heijboer, Manuela Frerichs, Sven Schreuder.

Foto: Niels Braal.

Wat gebeurde op DE DAG NA 1 APRIL

Over 1 april is veel geschreven. Maar wat gebeurde er de dag erna? In de vier jaar dat de geuzen in de Nederlanden aan land kwamen, was het patroon heel herkenbaar: 'ze kwamen, ze plunderden en ze voeren weer weg'. Voor Den Briel ging die vlieger niet op...

TEKST: LEO VAN DER MOLEN

boven
Prentmaker anoniem, naar prent van Frank Hoogendijk, 1613 - 1615. Rijksmuseum, Amsterdam. Watergeuzen nemen Den Briel in, 1 april 1572. De watergeuzen komen aan land, trekken op en veroveren Den Briel onder leiding van Lumey en Blois van Treslong.

Gedwongen door de noordenwind waren de geuzen op 1 april 1572 de Maasmond opgevaren en gingen rond half twee bij de stad voor anker. Van veerman Coppelstock hoorden ze dat er geen garnizoen meer in Den Briel aanwezig was, waarna ze Coppelstock erop uitstuurden om de stad op te eisen. De vroedschap kreeg twee uur bedenktijd. Nog voordat die tijd verstreken was, had opperbevelhebber Lumey tweehonderd soldaten laten ontschepen. Een groep

onder leiding van Willem Bloys van Treslong trok om de stad heen en ging via de open Zuidpoort ongehinderd de vesting binnen. De andere groep, onder leiding van kapitein Roobol, rammeide met een scheepsmast de gesloten Noordpoort. Rond half negen 's avonds troffen beide commandanten elkaar op de Markt. De avond was al gevallen. Van plunderen kwam niet veel meer terecht en uitvaren in duisternis was eveneens onmogelijk. Pas de andere dag konden ze actie ondernemen. Maar wat stond hen te doen?

Om te ontdekken waarom de geuzen tegen hun gebruikelijke strategie in besloten de stad blijvend te bezetten, moeten hun opties systematisch worden bestudeerd. In dit artikel worden de verschillende factoren die in de besluitvorming van de leiders van de geuzen een rol kunnen hebben gespeeld, stuk voor stuk besproken.

Noordenwind

De eerste vragen die je moet stellen: konden de geuzen op 2 april wel uitvaren? Uit welke richting kwam die dag de wind? Als de wind nog steeds krachtig uit diezelfde noordhoek woei, was het vrijwel onmogelijk om weer zee te kiezen.

Voor zeilschepen die uit welke kusthaven dan ook de Noordzee op wilden varen, vormde een noordenwind een

serieuze belemmering. Alle zeearmen in de delta hebben immers gemeen dat zij bestaan uit twee geulen met daartussen een zandplaat. In de Maas werd deze plaat de Hondenplaat genoemd. De zuidelijke geul waardoor de vloedstroom naar binnenkomt, is dieper en breder. De noordelijke geul waardoor de ebstroom weer naar zee gaat, is juist smaller en ondieper. Bij tegenwind is het moeilijk om via die geul de Noordzee op te varen. Bij afgaand water kun je ook via de zuidelijke geul proberen de zee op te komen maar dan moet de wind wel gunstig zijn.

Ook als de wind uit een ongunstige hoek kwam, waren zeelui heel bekwaam om toch vooruit te komen. Maar voor de zwaardere, minder scherpgebouwde schepen was het op een gegeven moment onmogelijk om tegen de wind in te varen, zodat de vloot genoodzaakt was om de koers te verleggen. De vloot was dus zo snel en wendbaar als het langzaamste schip, dat spottend 'de koe' werd genoemd. Op open zee hebben schepen met meer diepgang uiteraard alle ruimte om te manoeuvreren. Maar in de zeegaten kunnen die schepen alleen via de geulen hun bestemming bereiken. Ook de Maasmonding kende een scala aan platen en geulen. Op de kaart uit 1645 staan de polders Rozenburg en Blankenburg al getekend. Ten tijde van de komst van de geuzen waren dat gevaarlijke ondiepten.

Het vereiste dus de nodige stuurmanskunst om Den Briel bij noordenwind te verlaten. Maar kwam de wind op die 2e april wel uit de noordhoek? Volgens de getuigenis van Claes Hermansz van Sescamp is het aannemelijk dat de wind die dag te ongunstig was om uit te kunnen varen. De geus Van Sescamp was in augustus 1572 in Amsterdam gevangengenomen. Bij zijn arrestatie werd hem gevraagd naar de gebeurtenissen in de nacht van 1 op 2 april. Claes van Sescamp verklaarde dat zijn schip voor Den Briel voor anker was gegaan en hij aan boord was gebleven om het vaartuig vanwege de noordenwind te bewaken. Wind is een belangrijke factor als je wilt varen, maar ook het tij moet meezitten. Als de vloed echt doorzet, kunnen

zeilschepen daar niet tegen in varen. Dan moeten ze wachten tot de kentering, het moment dat de eb in gaat zetten. Grotere schepen hebben daar meer last van dan kleinere. Ook hier geldt: het traagste schip bepaalt de manoeuvreerruimte. Als het tij begint te verlopen moeten de traagste schepen eigenlijk al buitengaats zijn om met de gehele vloot weer veilig de zee op te kunnen gaan. De geuzen konden zeker niet elk moment van de dag bij daglicht van wal steken. De archivaris van het Streekarchief Voorne-Putten, drs. Aart van der Houwen, heeft een reconstructie gemaakt van de getijdebewegingen vanaf 28 maart 1572. Het was op 31 maart volle maan, twee dagen later was het springtij. De tweede vloed van 2 april begon rond drie uur in de middag door te zetten. Op dat tijdstip was het voor de vloot niet meer mogelijk uit te varen.

boven
Johannes Wierix, 1559 - voor 1585. Portret van de zeeofficier Willem Bloys van Treslong, collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

Brielle was zeker niet de eerste keus van de watergeuzen want Enkhuizen had de voorkeur!

Roes uitslapen

Een tweede, prangende vraag is: wilden de geuzen op 2 april wel uitvaren? De geuzen zochten buit en hebben op de avond 1 april iets geplunderd. Door de invallende duisternis moesten ze daarmee stoppen. Maar onderwijl deden zij zich ook tegoed aan de nodige alcoholische versnaperingen. Dat beweerde althans de Engelsman Paul Gascoigne, die 2 april bij Den Briel schipbreuk leed. Hij werd die dag van boord gehaald en zag in Den Briel veel geuzen hun roes uitslapen, inclusief de commandant. Opperbevelhebber Lumey werd niet bij name genoemd, maar hij stond bekend als een man die veel dronk. Ook dat kan een reden zijn waarom de geuzen toen niet konden uitvaren. Als Lumey inderdaad pas rond het middaguur weer een beetje bij zinnen was, zat er weinig anders op dan de andere dag af te wachten en dan te besluiten wat te doen.

Roes of geen roes. De 2e april vervolgden de geuzen hun plundertocht. Ook zullen de geuzen naar proviand gezocht hebben. Vanaf 1 maart was het de Engelsen immers verboden om zaken te doen met de geuzen en derhalve hadden ze weinig voedsel aan boord toen ze van wal staken. Brielle telde twee parochiekerken en tien kerken of kapellen

verbonden aan de kloosters en gasthuizen van de stad. Net ten oosten van de stad lag de parochiekerk van het dorpje Nieuwland. En ten zuidwesten van de stad, op ongeveer een kilometer afstand, had je nog twee kloosters en een kerk. Het Sint-Andriessklooster was een vrouwenklooster van de Orde der Augustinessen. De monniken van het Sint-Elisabethklooster van de Reguliere Kanunniken van Sint-Augustinus verzorgden de missen in het naastgelegen kerkje van de polder Rugge. En dan waren er nog de huizen van de rijke katholieke burgers die de wijk hadden genomen. Dat zijn vele gebouwen die je af moet gaan. Die buit moet je aan boord brengen. Veel schepen lagen ten anker en waren alleen met een roeiboort te bereiken. Waarschijnlijk is een groot deel van de 2e april opgegaan aan het aan boord brengen van buit en voorraden en was het al te laat geworden om nog weg te varen.

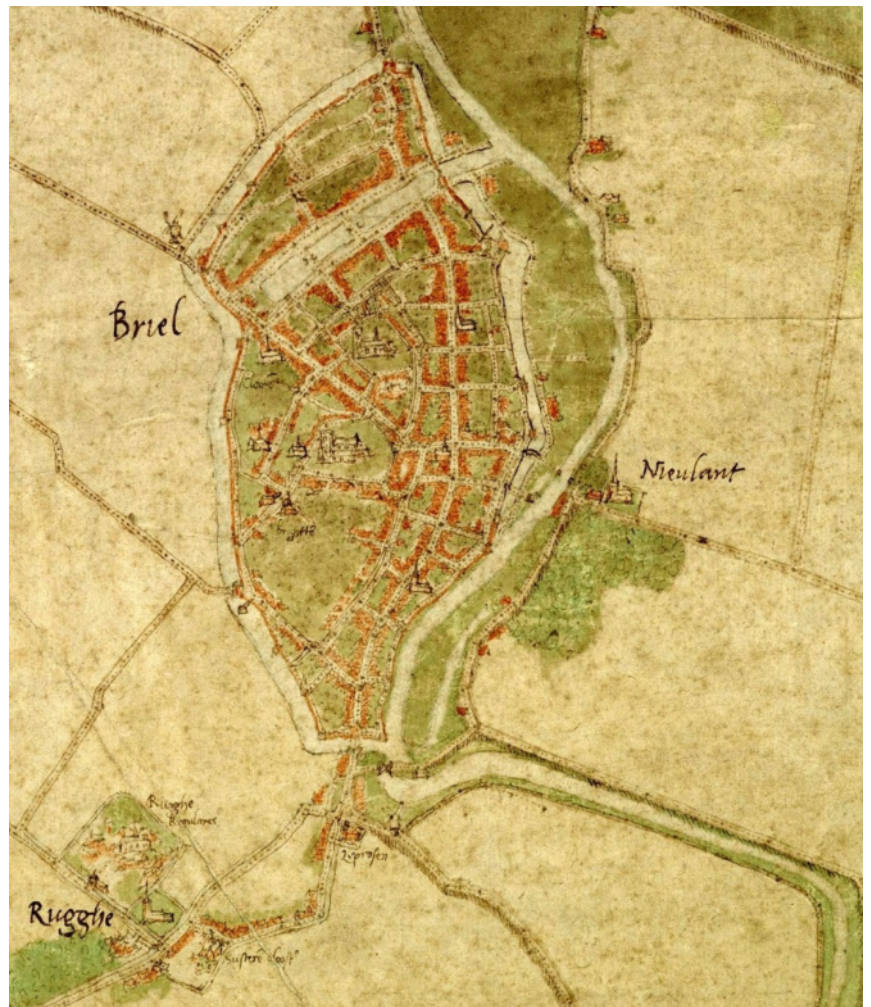
De Spanjaarden gewaarschuwd

En ten slotte een derde, niet onbelangrijke vraag: waar moesten de geuzen naar toe? Brielle was zeker niet hun eerste keus, Enkhuizen had de voorkeur. Maar de kans die stad of een andere Hollandse stad bij verrassing in te nemen, was met de inname van Den Briel verkeken. Nog op de avond van 1 april werd de stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, Bossu, ingelicht over de aanval op Brielle. Op 2 april kwam Bossu met tweehonderd soldaten naar Maassluis. Het garnizoen in Utrecht moest op zijn bevel optrekken naar Schiedam en Vlaardingingen. De stadhouder zal ongetwijfeld alle havensteden bericht hebben gestuurd dat de geuzen in Den Briel waren.

Binnen de Nederlanden was er voor de geuzen maar één optie om naar toe te gaan: de Waddenzee. Vlieland was op dat moment in hun handen. Over de grens was de Franse havenplaats La Rochelle nog een haven waar ze zeker terecht konden. Maar zouden ze voor die bestemming kiezen, dan zaten ze ver van hun gebruikelijke vaarwater en zou het lastig zijn om de scheepvaart van de moedernegotie, de vaart van de Nederlanden op de Oostzee, dwars te zitten.

boven
De Maasmond in 1645.
Streekarchief Voorne-Putten.

Volgens de toenmalige geschiedschrijver Pieter Christiaenszoon Bor (1559 – 1635) hebben de geuzen op de derde dag, dat zou dan donderdag 3 april zijn, een verbond gesloten om de stad te verdedigen. Hoewel de Brielse verdedigingswerken die dagen verre van modern waren, was de stad wel goed verdedigbaar. De kaart die Jacob van Deventer maakte tussen 1559 en 1572 laat een stad zien die enkel muren en torens had met een gracht ervoor. Aan de oostzijde ontbraken die muren voor een deel. Waar er tussen de rivier de Goote en de stad een strook land lag, bestond de verdediging uit een aarden wal beschermd door een gracht. De houten muren van 1342 waren in 1437 bekleed met stenen. Omdat de stad verarmd was, liet het onderhoud van die muren zeer te wensen over. In een rapport aan Karel V staat dat de stenen verdediging vrijwel geheel tot een ruïne was vervallen. In 1567 werden alle inwoners opgeroepen om mee te werken aan het herstel van de stadsmuur. De muren op de kaart zullen niet overal in goede staat zijn geweest. Maar ook een stad met middeleeuwse vestingwerken in slechte staat kon een beleg langere tijd volhouden, bewees de praktijk. Het kortste beleg in de Nederlanden na 1550 was het beleg van Doornik. Dat begon op 17 december 1566 en op 2 januari 1567 gaf de stad zich over.

Bovendien bleef de verwachte aanval van Bossu uit. De windrichting zal aan verandering onderhevig zijn geweest. Op 4 april was er in ieder geval een sterke zuidenwind opgestoken, waardoor Bossu die dag niet vanaf Maassluis kon oversteken naar Voorne. De geuzen hebben waarschijnlijk van de veranderende weersomstandigheden gebruik gemaakt en goed zeilende schepen naar Engeland hebben gestuurd om de vergaarde buit aan de man te brengen en het nieuws van de inname bekend te maken.

Lumey

Het verhaal wil dat Lumey bij zijn vertrek de stad in brand wilde steken. Maar was hij daar de man wel voor? Uit de publicaties die over hem zijn verschenen, komt het beeld naar voren van een ambitieuze man; geliefd bij zijn

ondergeschikten en het gewone scheeps- en soldatenvolk. Historica Judith Pollmann stelde in de Brielle-lezing van 10 juni 2021 dat Lumey de stad weliswaar had opgeëist, maar dat waarschijnlijk niet heeft gedaan in naam van de Prins van Oranje. Hij zal ongetwijfeld de mensen hebben voorgehouden dat hij hen kwam bevrijden van de tirannie van Alva en van de Tiende Penning. Als Lumey na het brengen van zo'n boodschap weg zou varen en de stad in brand had laten steken, dan had die handelswijze zijn reputatie zeker geschaad. Welke stad zou hem daarna nog binnen willen laten?

Maar stel dat Lumey wel zou hebben willen vertrekken: zouden de geuzen daar allemaal gehoor aan hebben willen geven? De in Brielle geboren Willem Bloys van Treslong vermoedelijk niet.

boven
Jacob van Deventer, kaart van Brielle ca. 1559. Beeldbank Nationaal Archief.

Maar bovenal was Brielle de plaats waar alle graan van het eiland Voorne bewaard en verhandeld werd. Ongetwijfeld lag er nog een voorraad in de pakhuizen. De geuzen zouden het met die voorraad wel een tijdje kunnen uitzingen. En ten slotte de in het geuzenleger meestrijdende soldaten. Zouden deze landrotten er happig op geweest zijn om weer aan boord te gaan? Een slag op land was voor hen meer vertrouwd dan het op zee enteren van schepen. Voor deze landrotten zou de keuze niet moeilijk zijn geweest. Liever een gerieflijker onderkomen in Den Briel dan op een van de geuzenschepen.

Leo van der Molen is na zijn vervroegde pensionering begonnen met een parttime studie geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Met de scriptie '2 april 1572, wat nu te doen?' rondde hij dit jaar zijn bachelor af.

Literatuurlijst

- Arkenbout, Leo, 'Brielle in tijden van reformatie en dreiging (deel2)', Brielse Mare jaargang 30 nummer 2 (2020), 9-19, aldaar 15.
- Benschop, Bob, Historische atlas van Voorne-Putten (Zwolle 2014).
- Beylen, J. van, Schepen van de Nederlanden Van de late middeleeuwen tot het eind van de 17e eeuw (Amsterdam 1970).
- Blok, P.J., De geschiedenis van het Nederlandse Volk deel 2 (derde druk, Leiden 1924).
- Groen, Petra, Olaf van Nimwegen, Ronald Prud'homme van Reine, Louis Sicking en Adri van Vliet, De Tachtigjarige Oorlog. Van opstand naar geregelde oorlog 1568-1648 (Amsterdam 2013).
- Hoogerwerf, Ad, Heerlijke Gekke De geschiedenis van de 1-aprilvieringen in Den Briel (Brielle 2010).
- Houwen, Aart van der, 'De Brielse korenmarkt bedreigd', Briels Nieuwsland, 2-6-2021, 12.
- Jong, W. de, De vesting Brielle (Den Haag 1975).
- Klok, Jacques, In naam van Oranje Den Briel 1572-1972 (Nijkerk z.j.).
- Lange, D. de, De martelaren van Gorcum (Utrecht 1954).
- Meij, J.C.A de, De Watergeuzen en de Nederlanden 1568-1572 (Amsterdam 1972).
- Oosterhuis, Ton, Lumey, de vossestaart. Admiraal van de geuzen (Amsterdam 1996).
- Pollmann, Judith, Catholic Identity and the Revolt of the Netherlands (Oxford 2011).
- Slachmuylders, Roel, Alva's Bloedraad en Voorne (1567-1572) (Brielle 2015).
- Zeilmaker, Mirjam, Willem II van der Marck, Vrijheer van Lumey: De vergeten admiraal van de watergeuzen? (Leiden 2013).

boven
Hillebrant van Wouw, ca 1600.
Portret van Willem van der
Marck, Heer van Lummen, beter bekend als Lumey.

Ook kende deze edelman en geuzenaanvoerder nog vele inwoners van Brielle en misschien kon hij de twijfelaars wel overhalen om mee te strijden voor de zaak van de geuzen. Zo had hij bij de Zuidpoort op 1 april de vluchtende katholiek Johan van Duvendoerde herkend en weten tegen te houden. Bovendien kende Bloys van Treslong de omgeving goed. Bij een eventuele aanval door de Spaanse troepen zouden de geuzen met die kennis hun voordeel kunnen doen.

Leve de vesting!

Brielle heeft haar maquette: de vesting op een schaal van 1 op 250. De modelbouwers hebben de 57 meter hoge Sint-Catharijnekerk teruggebracht tot een torentje van 23 centimeter; de monumentale huizen tot pakweg een hoogte van een centimeter of vier.

TEKST: **NICO DE VRIES**

Den Briel in miniatuur is geworden als het Brielle van nu. Een welbewuste keuze. Geen Briellenaar die zat te wachten op een weergave à la Anton Pieck. De voorkeur ging er naar uit om het publiek het Brielle van nu te tonen: Den Briel als een levende stad, met al haar oude en nieuwe huizen, met al haar mooie en lelijke gebouwen. 'Het is een prachtige maquette geworden, die op een prachtige plek te zien is, in de hal van het historische stadhuis, hartje van Den Briel', steekt voorzitter Betty van Viegen van stichting Eersteling der Vrijheid de loftrampet.

De stichting nam het initiatief tot de maquette, waarna lokale en regionale ondernemers als supermarkt Jumbo, Tuinderij Vers en de Rabobank samen met verschillende havenbedrijven onder aanvoering van het Delta Donatiefonds en de gemeente Brielle het leeuwendeel van de benodigde 100.000 euro bijeenbrachten. Met kleinere bedragen van € 15,72 of vierenhalf euro hebben de Briellenaars het ontbrekende bedrag aangevuld om de maquette mogelijk te maken. De mini-uitvoering van de vesting Den Briel is gemaakt door de ervaren modelbouwers van Miniworld Rotterdam. In onze voorjaarseditie wijdden we er al een artikel aan. De officiële onthulling vond plaats op 18 oktober.

links

De maquette van 4,5 bij 5 meter groot, is vrij te bezoeken in de hal van het voormalig stadhuis aan de Markt, waar ook de ingang van het Historisch Museum Den Briel te vinden is. Foto: Nico de Vries.

Vrijheid en tolerantie zijn niet vanzelfsprekend

De sleutelwoorden van de herdenking van het 450ste geboortjaar van Nederland zijn vrijheid, verscheidenheid, verdraagzaamheid en verbondenheid. Als historicus en als laatste burgemeester van de zelfstandige gemeente Brielle gaat drs. Gregor Rensen dieper in op deze kernwaarden die in 1572 aan de basis lagen van het latere Nederland, zijn tegenwoordige democratie en zijn welvaart.

TEKST: DRS. GREGOR RENSEN

Het 1-aprilmonument en de Bedevaartkerk zijn twee zeer betekenisvolle plekken in de Brielse geschiedenis. De beide plaatsen verbinden immers twee ingrijpende, historische momenten, die zich binnen het tijdsbestek van nauwelijks meer dan drie maanden hebben voltrokken: de inname van Brielle in 1572 en de moord op negentien geestelijken in Ruggie. Het zijn de witte en de zwarte bladzijde van de geschiedenis van Brielle. Twee zaken die ondanks hun volledig tegengestelde karakter, niet los van elkaar kunnen worden begrepen. Trots en schaamte vechten hierbij om voorrang, ook vier en een halve eeuw na dato.

De betekenis van deze twee gedenkplaatsen reikt daarom veel verder dan louter twee bijzondere historische gebeurtenissen in 1572. Het 1-aprilmonument en de Bedevaartkerk verbinden vooral een aantal waarden die over die 450 jaar heen een belangrijke betekenis hebben gehad of gekregen. Waarden die toen speelden, maar die ook nu nog volop actueel zijn. De waarden zijn naast vrijheid: verscheidenheid, verdraagzaamheid en verbondenheid.

In de tweede helft van de zestiende eeuw was er sprake van grote verscheidenheid. De Nederlandse Opstand had alle trekken van een burgeroorlog, zeker in de eerste decennia. Het was in ieder geval veel ingewikkelder dan een strijd om vrijheid en onafhankelijkheid van de Nederlandse gewesten tegen de Spaanse koning. Steden en gewesten stonden tegenover elkaar. Katholieke inwoners (toen nog een meerderheid) werden geïntimideerd door fanatieke calvinisten. Edelen streden met stadsregenten om de macht in stad en regio. Stadsbestuurders wisselden regelmatig van voorkeur en rekenden af met hun voorgangers. Het platteland had veel meer te lijden onder de permanente oorlogshandelingen en plunderingen dan de steden, en steden ondervonden soms lange belegeringen, met hongersnood en ziektes en uitroeiing van de bevolking tot gevolg. De lasten en lusten van de oorlog waren ongelijk verdeeld.

Uit die verscheidenheid kwam voldoende verbondenheid voort om de strijd voor onafhankelijkheid van Spanje uiteindelijk samen te voeren, ook al was met het niet altijd eens over waar dat precies toe moest gaan leiden. Het leidde uiteindelijk in 1648 bij de Vrede van Münster tot een internationaal erkende, onafhankelijke staat.

Mogelijk is de verklaring dat men er in slaagde die verbondenheid aan een nationaal belang te realiseren, gelegen in het feit dat in de Noordelijke Nederlanden sprake was van een zekere mate van godsdienstvrijheid, zij het met belangrijke beperkingen. De door de overheid bevoorrechte kerk was de Gereformeerde Kerk. Katholieken, lutheranen, wederdopers en joden werden weliswaar niet actief vervolgd, maar waren wel uitgesloten van publieke ambten en bestuurlijke posities; het houden van openbare kerkdiensten en samenkomsten werd hen verboden. Van godsdienstgelijkheid was dus zeker geen sprake.

Toch heeft die betrekkelijke tolerantie in de zestiende en zeventiende eeuw enorme invloed gehad op de economische en sociale ontwikkeling van de Noordelijke Nederlanden. Ook opstandelingenleider Willem van Oranje

**"Ik kan niet goedkeuren dat vorsten over het geweten van hun onderdanen willen heersen en hen de vrijheid van geloof en godsdienst ontnemen",
Willem van Oranje**

speelde daarbij een grote rol. In de ingang naar de raadzaal is zijn opvatting over godsdienst sinds kort te lezen: 'Hoezeer ik aan het katholieke geloof gehecht ben, ik kan niet goedkeuren, dat vorsten over het geweten hunner onderdanen willen heersen en hun de vrijheid van geloof en godsdienst ontnemen'. De relatieve tolerantie in geloofsopzicht bracht de Republiek der Verenigde Nederlanden veel goeds. Het trok vele migranten aan, onder wie ook velen die

boven

Prins Willem van Oranje, geschilderd door Adriaen Thomasz Key. Collectie Mauritshuis, Den Haag.

Tekst in het trapportaal van het stadhuis.

linker pagina

De martelaren van Gorcum, zoals A. Aprili de moord rond 1900 schilderde. Collectie Gorcums Museum.

boven
Bij de entree van Brielle valt deze tekst van de Bezinningsroute op.

vanwege geloofsvervolging vluchtten, die zich in ons land kwamen vestigen en een grote bijdrage aan handel en wetenschap leverden.

Tot zover verscheidenheid, verdraagzaamheid en verbondenheid aan het begin van de Nederlandse Opstand. Hoe zit het met deze waarden heden ten dage? En vooral: wat is vrijheid nog waard? Vier en een halve eeuw na 1572 ziet de Nederlandse samenleving er totaal anders uit. De waarden waar in de zestiende eeuw om gevochten moest worden, zoals het recht op zelfbeschikking, gelijkheid van mensen, de vrijheid van meningsvorming en vereniging, het recht op een eigen religie of het recht om geen religie te hebben, zijn in de grondwet en de internationale rechten van de mens van de Verenigde Naties

verankerd. De erkenning van nationale onafhankelijkheid en de bescherming van etnische en culturele minderheden zijn algemeen gedachtengoed geworden. Overheden zijn verantwoordelijk voor bescherming van hun onderdanen tegen ziekte, dak- en werkloosheid en zorgen voor veiligheid en bescherming.

Op papier is dus alles bereikt wat we willen; vrijheid, gelijkheid, veiligheid, stemrecht en broederschap. We hebben het recht om verschillend te zijn en zijn toch allemaal voor de wet gelijk. En toch!?

Deze waarden kunnen niet als vanzelfsprekend worden beschouwd. Neem het begrip vrijheid. Het dominante gedachtengoed van vrijheid dat aan de basis staat van technologische innovatie, ondernemerschap en handel, heeft ons deel van de wereld veel welvaart en rijkdom gebracht. Daardoor ontstond de mogelijkheid om gelukkig en gezond te leven. De levensverwachting en de geluksbeleving van Nederlanders behoren tot de hoogste van de wereld. Datzelfde geldt voor het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking. Toch zitten aan dit mooie plaatje veel keerzijden. De inkomens- en vermogensverschillen zijn groot en groeien de laatste jaren. Economische groei gaat gelijk op met de groei van voedselbanken. Het aantal mensen dat niet in staat is zijn droom van vrijheid te verwezenlijken, neemt toe. Of het nu om jongeren, vluchtelingen, mensen zonder vast arbeidscontract of mensen met hoge schulden gaat, dat maakt niet uit.

Vrijheid blijkt voor mensen verschillend te zijn. Vrijheid voor de een is onvrijheid voor de ander. Gelijkheid voor de wet betekent nog geen rechtvaardigheid voor de medemens. Individuele vrijheid, eveneens een groot goed in ons bestel, heeft ook geleid tot individualisme, dat op zijn beurt weer leidt tot blindheid voor andere mensen, voor het belang van gemeenschap en collectieve belangen. Individualisme mist het besef dat vrijheid alleen beleefd kan worden in relatie tot andere mensen en daar zelfs van afhankelijk is. Individualisme leidt tot egoïsme. De waarde van samenleving, van naastenliefde, van solidariteit als

leidende principes van een gelukkige en gelijkwaardige samenleving staat onder druk. Vrijheid kan alleen vrijheid zijn als iedereen daarvan op min of meer gelijke voet gebruik van kan maken.

Datzelfde geldt ook voor tolerantie of verdraagzaamheid. Natuurlijk zijn we tolerant, we gunnen iedereen graag het geluk dat we zelf hebben. Iedereen is immers gelijk en dat niet iedereen hetzelfde denkt en doet, vinden we heel normaal. Tot zo ver ons zelfbeeld. Echter, ook wat dit zelfbeeld betreft zijn er best zorgelijke ontwikkelingen. Bijvoorbeeld als het gaat om de vrijheid van godsdienst en godsdienstbeleving. Vier en een halve eeuw na de vervolging van ketteren en het ophangen van de katholieke geestelijken, lijken we nog steeds in staat om mensen te verketteren of tonen we in woord en daad onbegrip. Tolerantie of de wil te begrijpen waarom mensen ervoor kiezen om zich door religie te laten inspireren, is in de huidige samenleving ver te zoeken. Dat was zo in de tijd van de verzuiling, toen de verschillende religies tegenover elkaar stonden, maar is ook nu nog het geval. Zelfs nu de zuilen verdwenen zijn en de onkerkelijkheid is toegenomen. Nu geldt het onbegrip vooral mensen die zichzelf nog als religieus beschouwen. De norm lijkt te zijn geworden om niet-kerkelijk of religieus verbonden te zijn. Het komt met grote regelmaat voor dat gelovigen zich moeten verantwoorden tegenover niet-gelovigen. Bijvoorbeeld als het gaat om de keuze voor vaccinaties, het

links

Een van de stoeptegels van de Bezinningsroute

onder

Het komt met grote regelmaat voor dat gelovigen zich moeten verantwoorden tegenover niet-gelovigen.

Cartoon Marjane Satrap.

dragen van een hoofddoek of het geen handen willen schudden van ongelovigen. De toon die daarbij wordt geuit, is vaak buitengewoon onfatsoenlijk en ontspoot soms in bedreigingen. We nemen elkaar steeds meer de maat. Door dit soort intolerantie is het maatschappelijk klimaat de afgelopen decennia behoorlijk verziekt geraakt. Vrijheid en tolerantie zijn zeker niet vanzelfsprekend. Dat was zo in 1572, dat is het evenmin in 2022.

Drs. Gregor Rensen studeerde geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen met als specialisatie economische en sociale geschiedenis. In 2014 werd hij benoemd tot burgemeester van Brielle.

Dit artikel is een weergave van de rede die de heer Rensen uitsprak bij de opening van de Bezinningsroute Vrijheid en Verdraagzaamheid op 14 mei 2022. De twee kilometer lange Geuzen- en Martelarenroute voert langs 'vrijheids- en bezinningsteksten' op straattegels en aan lantaarnpalen.

Van de Vereniging

In de aanloop naar de festiviteiten van ons jubeljaar zagen we vele activiteiten die het dagelijks leven in de binnenstad leken te hinderen, maar het resultaat mag er zijn en gaf een boost in de uitstraling van havens, straten en pleinen, kortom van de hele stad. Gemeente en bewoners hadden Brielle vervolgens klaargestoomd voor de officiële landelijke en Brielse opening van het herdenkingsjaar 450 jaar vrijheid, 'DOE OPEN DE POORT', die op 24 maart plaatsvond in de Sint-Catharijnekkerk. Brielle was op zijn best als gastheer voor vele '1572-gemeenten'. Veel lof is geogst met de invulling van het programma, met als eregasten Z.M. Koning Willem-Alexander en de Ambassadeur van Oekraïne. Dit bijzondere evenement en de relatie met de oorlog in Oekraïne kregen uitgebreide aandacht in de media.

De tentoonstelling 'De geboorte van Nederland' in alle drie de kernen was een succes en heeft de voor deze herdenking gekozen kernwaarden 'vrijheid, verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid' op beeldende wijze onderstreept. In hetzelfde kader is, van het 1-aprilmonument tot de Bedevaartskerk, een permanente Bezinningsroute (Geuzen- en Martelarenroute) gerealiseerd. Op en langs de weg zijn citaten over vrijheid en verdraagzaamheid te vinden.

De 1-aprilmotie met kranslegging en spel 'Om de sleutel van de stad' was waardig en succesvol. Een volle stad en enthousiasme bij de spelers zorgden voor een goede sfeer en veel plezier. Het Briels Klokkenluiders Gilde onderscheidde zich door de gieting van de zesde luid- en carillonklok aan de voet van de Sint-Catharijnekkerk. De 'vrijheidsklok' kon op 5 april geluid worden voor de bijeenkomst van onze vereniging in het teken van Rochus Meeuwiszoon. Bij deze goedbezochte bijeenkomst in de raadzaal is door Leo Arkenbout een interessante voordracht gehouden over de daad van de dappere timmerman en zijn latere leven als portier van de Langepoort. De Brielse muziekgroep Pekel omlijste de avond met een optreden dat zeer door de aanwezigen werd gewaardeerd.

De maquette van de vesting Den Briel is inmiddels geplaatst in de hal van het stadhuis. De omvang is relatief groot, maar het beeld van de stad is zeer duidelijk. Opvallend zijn de frisse kleuren van de rijen huisjes en de gebouwen. Gemiste schuurtjes heb ik nog niet ontdekt. De inrichting van het VVV- en museumdeel is grotendeels verwijderd en de museumbalie is nu achter in de hal te vinden.

Voor het beeld van Rochus Meeuwiszoon, ons cadeau voor dit bijzondere herdenkingsjaar, is opdracht gegeven en het wordt thans vervaardigd. Gekozen is voor een portretvorm (kop met begin schouderpartij) in brons op een sokkel op manshoogte. De kunstenaar is Guido Sprenkels uit Voorburg. Hij heeft veel ervaring en maakt veel bronzen beelden. Hij heeft o.a. portretbeelden gemaakt van Ernst Happel, Johan Kruijff en Koning Willem-Alexander. De beelden zijn duidelijk herkenbaar in een grove gladde vorm. In het geval van Rochus Meeuwiszoon zijn geen beeltenissen bekend. Gekozen is dientengevolge voor een stoere, ruwe kop die past bij de verhalen over hem. Oplevering, plaatsing en onthulling worden eind november verwacht.

Op 8 september hebben we genoten van een mooie verenigingsexcursie naar Gouda. De loftuitingen over de tentoonstellingen in de Sint-Janskerk en het Gouds Museum bleken geheel terecht. Verrassend interessant waren de getoonde oude kerkelijke voorstellingen

en de reusachtige tekeningen met afbeeldingen van de 'Goudse Glazen'. Na een gezellige lunch bij Gouds Glas hebben we de mooie omgeving van het stadhuis en de kaasmarkt verkend. Tevreden werd rond half vijf de terugreis met de bus aanvaard; die verliep in tegenstelling tot de heenreis gelukkig vlot.

Ook in de rest van het jubileumjaar valt nog veel te genieten van '450 jaar vrijheid'. Ik wens u daarbij veel plezier toe.

Dick Verbeek, voorzitter

links
Stadhuis van Gouda op de zonnige dag van de excursie.
Foto: Klaas Schipper.

1572 ‘Oranje’ draad in Historisch Museum

TEKST: MARIJKE HOLTROP

boven

Een portret van Willem van Oranje, circa 1617 door Michiel Jansz van Mierevelt (1566-1641) is onlangs teruggevonden in de collectie van een particuliere verzamelaar. Het paneeltje werd tentoongesteld op de tentoonstelling Het Huis Oranje-Nassau in Brielle en Voorne-Putten in het Historisch Museum Den Briel. Het portret werd niet eerder tentoongesteld.

We kunnen terugkijken op geslaagde bijdragen van Historisch Museum Den Briel aan het jubileumjaar

Brielle 1572-2022. Daar waren ten eerste de inhoudelijke bijdragen aan de verschillende Brielse projecten zoals de teksten op de borden en de QR-codes op de wallen en door de stad.

In samenwerking met Mark Paulussen toonde het museum in februari van dit jaar een maand lang het zwaard van Bloys van Treslong, een bruikleen van de Stichting Behoud Oosterlander Kerk in Oosterland, op het voormalige eiland Wieringen, waar het zwaard normaliter tentoongesteld wordt. Volgens de overlevering had Briellenaar Bloys van Treslong (1529-1594), een van de aanvoerders van de watergeuzen, zijn zwaard als onderpand bij de Wieringer boeren achtergelaten. Zij hebben het altijd goed bewaard. Voor de presentatie van het zwaard was veel publieke belangstelling. Op 3 maart verscheen van assistent-conservator dr. Roel Slachmuylders - gepromoveerd in december 2021 - de publicatie *Stormachtig april 1572 Brielle en Voorne, Libertatis Primitiæ: Eerste Vruchten van de Vrijheid*. Het eerste exemplaar werd uitgereikt aan drs. Bert van Ravenhorst, wethouder van de gemeente Brielle. Het boek van Slachmuylders, de vierde in een reeks over de Tachtigjarige Oorlog, bevat alle

historische bronnen -archieven en oude gedrukte teksten- over de toenmalige gebeurtenissen. Hierdoor kon voor de eerste keer een betrouwbaar en goed leesbaar verslag worden gepresenteerd van die zo belangrijke stormachtige maand april 1572. Na die van Slachmuylers volgden vele andere, nieuwe publicaties over de Tachtigjarige Oorlog.

In maart-april werd het zo bekende door Diderik Wouterszoon van Catwijk geschilderde portretje van geuzenleider Willem II van der Marck (circa 1542-1578), genoemd Lumey, tentoongesteld in de Cornelia van der Lindenzaal. Het prachtige portret werd in bruikleen ter beschikking gesteld door het Nationaal Archief Den Haag. Het onderschrift in het Latijn '*JnCVbat eXVltans EbVro MarCanVs, & aVDaX JrrVIt Jn BataVos, BrILaQVe VICta JaCet*' werd door Roel Slachmuylers vrij vertaald als volgt: '*Jubelend broedde de ever Van der Marck een plan uit, en stoutmoedig viel hij op de Hollanders, en Den Briel wierp hij overwonnen neer*'.

Het onderschrift is ook een chronogram. Een chronogram of jaardicht bestaat uit een of meer versregels of een korte spreuk waarin de letters M, D, C, L, X, U, V, W, I en Y als Romeinse cijfers worden beschouwd en bij samentelling ervan een bepaald jaartal voorstellen. Slachmuylers stelde dat het chronogram niet klopte. Alle letters opgeteld levert het jaartal 2072 op. Door de D (= 500) niet mee te tellen, wordt het jaartal 1572. Ondanks de korte tentoonstellingsperiode ten gevolge van de kwetsbaarheid van de aquarel, werd het portretje van Lumey door velen bewonderd. Het werd tentoongesteld in de klimaatvitruine uit 2019, een cadeau van Historische Vereniging De Brielse Maasmond aan het museum.

Vanaf 12 juni, de trouwdag van Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon in 1575, kon het publiek genieten van de tentoonstelling *Het Huis Oranje-Nassau in Brielle en op Voorne-Putten*. De tentoonstelling, samengesteld door Marijke Holtrop en gastconservator Erik Swart, bevatte ruim dertig portretten: geschilderd, getekend, gedrukt, in brons, op serviesgoed en op foto's. Swart en Holtrop tekenden ook voor de

tentoonstellingscatalogus. Dr. Paul Rem, senior conservator van Paleis het Loo, opende de tentoonstelling en droeg met zijn presentatie bij Omroep Max voor een groot deel bij aan de toch al zo goede free publicity die het museum in 2022 kreeg. Een grote bijzonderheid bij de tentoonstelling was de vondst in een particuliere verzameling van een verloren gewaand portret op paneel van Willem van Oranje, geschilderd door Michiel van Mierevelt.

In opdracht van het museum maakte Ivar Iding bij de tentoonstelling de eerste Oranjeroute voor Brielle en de Zuid-Hollandse eilanden Voorne en Putten. Deze duurzame route, waaraan deel te nemen is met de auto, de fiets en te voet, bevat de plaatsen op de eilanden Voorne en Putten die ook door de Oranjes zijn bezocht. Die plaatsen zijn:

- in Brielle het Stadhuis, de Sint-Catharijnekerk, het Asylplein;
- in Geervliet Museum Het Stadhuis;
- in Heenvliet het Ambachtsherenhuis aan de Markt;
- in Hellevoetsluis het Admiraliteitshuis aan de Oostkade, het Droogdok Jan Blanken en de sluis van het Kanaal door Voorne;
- in Oostvoorne vuurtoren De Stenen Baak en de Koepel Zeeburg.

De verhalen worden op de locaties in het Nederlands en Engels aangeboden, maar ter plaatse is ook te kiezen voor de optie 'voorlezen', hetgeen financieel mogelijk is gemaakt met het gemeentelijke budget toegankelijkheid.

Wat ligt in 2022 nog in het verschiet?

In het najaar beleeft de korte film 'Het Huis Oranje Nassau in Brielle en op Voorne-Putten' zijn première. Deze documentairefilm, in opdracht van het museum gemaakt door Ivar Iding, vereeuwigd niet alleen de tentoonstelling maar belicht ook het einde van een tijdperk. Aan het einde van het jaar, vlak voor de fusie op 1 januari 2023 van de gemeenten Westvoorne, Hellevoetsluis en Brielle tot de nieuwe gemeente Voorne aan Zee, verschijnt de publicatie *Honderd Jaar Verzamelen Tien Jaar Later 1912-2012-2022*. Deze publicatie wordt mogelijk gemaakt door de Historische Vereniging De Brielse Maasmond.

Aan het einde van het jaar verschijnt de publicatie *Honderd Jaar Verzamelen Tien Jaar Later 1912-2012-2022*

Een bonte verzameling objecten

De collectie in de oudheidkamer in het Kruithuis op Bastion 2 omvat een verzameling voorwerpen die vrijwel allemaal een band hebben met de 1 aprilvieringen in Den Briel.

Het is een keur aan voorwerpen, variërend van herdenkingsborden en -munten, wapens, kleding, schilderijen, flessen drank, vlaggen, boekjes, honderden foto's in tientallen albums, gravures, maquettes tot unieke filmbeelden, kanonskogels, spellen en talloze souvenirs. De grote hoeveelheid spullen is geschonken, in bruikleen gegeven of soms gekocht. Het gaat om objecten afkomstig van de vereniging en van particulieren. De oudste voorwerpen dateren uit 1872, toen de 300-jarige herdenking van de inneming van Den Briel door de watergeuzen landelijk werd gevierd.

De jongste onderdelen zijn objecten die tijdens huidige vieringen zijn gebruikt en na afloop een plek vinden in het Kruithuis. Van een aantal spullen, bijvoorbeeld uit de nalatenschap van Fons Löbker, een fervent 1 aprilvierder, is niet bekend waar ze vandaan komen. Löbker zou spulletjes op rommelmarkten in Parijs hebben gekocht, die hij weer gebruikte voor zijn 1 aprilfeesten. Of neem dat fraai geknoopte kleed, waarop de situatie buiten de stadsmuur is afgebeeld. Het is begin vorige eeuw gemaakt, maar waar en door wie? Niemand die het weet. Een greep uit de bonte verzameling.

De oudheidkamer wordt gerund door vrijwilligers van de 1 April Vereniging en is geopend van 1 april tot eind oktober, op zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur en op zondag van 12.00 tot 16.00 uur.

Kuras

Het kuras is een halve eeuw oud. Het werd gebruikt tijdens het groots gevierde jubileumjaar 1972, toen de herdenkingsactiviteiten werden bijgewoond door koningin Juliana. Voor het spel zijn indertijd enkele tientallen kurassen gebruikt, gemaakt door leerlingen van de toenmalige ambachtschool. Dit exemplaar komt uit de verzameling van Fons Löbker. Na zijn overlijden werd een groot deel van zijn inboedel te koop aangeboden, waarbij veel voorwerpen door belangstellenden zijn overgenomen. Een deel van deze interessante voorwerpen is in het Kruithuis te bewonderen, waaronder wapens en schilderijen.

Publicaties

In de loop der jaren zijn onnoemelijk veel artikelen, boeken, gedichten, liederen, teksten voor toneelstukken en toespraken geschreven over en voor 1 april. Vooral in 1872 hadden schrijvers de smaak te pakken en werden de daden van onze voorouders opgehemeld in fraaie vaderlandslievende geschriften.

Kanonskogel

In het Kruithuis liggen meerdere kanonskogels van verschillend kaliber. Deze massief ijzeren kogel werd in de stoet meegetorst in een karretje dat vol lag met dit soort munitie. De herkomst en ouderdom is onbekend. De andere kogels - groot en klein - liggen in een bak met zand. Kinderen mogen de kogels optillen om het gewicht te raden. De zwaarste weegt 17 kilo, maar omdat het een massieve bol is lijkt het zwaarder.

Helm

Deze helm komt uit de collectie van Fons Löbker. In het Kruithuis hangt een groot schilderij, gemaakt door Löbker, waarop hij onder anderen zichzelf heeft afgebeeld. Op het doek is te zien dat hij deze helm draagt.

Legpuzzel

Een legpuzzel met als afbeelding het rammeien van de poort. De puzzel komt uit een kleine serie puzzels met historische tafereelen uit de vaderlandse geschiedenis.

Vlaggetje

Een vlaggetje uit 1872. Tijdens het jubileumjaar in de negentiende eeuw werden in veel dorpen en steden optochten gehouden. De deelnemers liepen met vrolijk oranjegekleurde dundoeken.

Alcoholische versnaperingen

Briellenaars zijn nooit vies (geweest) van alcoholische versnaperingen. In een verslag uit 1922 is te lezen hoe er flink van de jenever werd gesnoept. Met soeplepels werd het uit een vat geschapt. Voordat de poort werd gerameid, is er aardig wat moed ingedronken.

In de loop der jaren zijn er ook heel wat bijzondere dranken en flessen op de markt gebracht, speciaal voor 1 april. Van bier en wijn tot vieux en andere sterke dranken. Allemaal natuurlijk in fraaie flessen met bijzondere etiketten. En dat werd geschonken in fraai gedecoreerde pullen.

Geknoopt kleed

Een geknoopt kleed waarop te zien is hoe Lumey van de stadsbestuurders eist dat ze de poorten voor de geuzen openen. Volgens de datering aan de onderkant is de afbeelding gemaakt in 1914.

Geuzebord

Door de jaren heen zijn er geregeld spellen op de markt gebracht met de inneming van Den Briel als onderwerp. Dit is natuurlijk een variant op ganzebord.

Munten en penningen

Replica's van Spaanse munten uit de 16de en 17de eeuw, herdenkingspenningen, van vroeger tot nu.

Badhanddoek ensemble

Een grappig ensemble: een handdoek, een tegel en een tekening. De spullen zijn geschonken door Briellenaar Len van Dalen. Zijn ouders hadden een textielwinkel in de Vischstraat. Als souvenir liet zijn vader een badhanddoek maken, waarvan hijzelf de afbeelding had ontworpen. Dat is de tekening. De tegel zou een geschenk zijn van de fabrikant.

Rampjaar 1672: de oorlog is dichtbij, maar Brielle vlagt

Een eeuw na de inname door de watergeuzen hingen op 1 april 1672 in Brielle de vlaggen uit. Vijf dagen eerder, op 27 maart in dat rampjaar 1672, had Engeland de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën nog de oorlog verklaard. Maar de stad vierde standvastig de vrijheid alsof de Republiek niet in gevaar was. Voorne-Putten lag weliswaar in de periferie van het strijdgevoel, toch kwam de oorlog meer dan eens dichtbij.

TEKST: BOB BENSCHOP

De Brielse fixatie op de vrijheid van 1572 doet bijna vergeten dat de verworvenheden van de Tachtigjarige Oorlog in 1672 bijkans teniet waren gedaan. De gecombineerde aanval van Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen had het einde van de zelfstandigheid van de Republiek kunnen zijn. De situatie leek immers hopeloos: het volk was redeloos, de regering radeloos en het land redeloos. Aan de gezamenlijke aanval door onze buurlanden gaat een hele geschiedenis vooraf. Na de strijd om de hegemonie op de Noordzee in de Eerste en Tweede Engelse Oorlog sloegen Engeland en Frankrijk de handen ineen. Om een einde te maken aan het economisch welvaren van de gezamenlijke rivaal, sloten de twee in 1670 een geheim verdrag, met als doel de Nederlanden van de kaart te vegen. Engeland stond klaar om de handel op zee over te nemen, de Franse zonnekoning Louis XIV aasde op het grondgebied van de Zuidelijke Nederlanden.

In deze tijdspanne was de Republiek een land zonder stadhouder uit het huis Oranje-Nassau. Een raadpensionaris, Johan de Witt, gaf leiding aan de Republiek. Ondanks tal van waarschuwingen geloofde De Witt niet dat het werkelijk tot oorlog zou komen. Pas op het allerlaatste moment werden er maatregelen genomen. Op 4 februari 1672 gingen de Staten-Generaal over tot mobilisatie van de vloot. Het uitvoerende college, de Gecommitteerde Raden, werd

vervolgens opgedragen om het Zuiderkwartier in staat van verdediging te brengen.

Om de oorlogsschepen veilig in de zee-gaten en havens te kunnen bergen, moest het Land van Voorne - en dan met name Brielle en Hellevoetsluis - 'met Fortificatien als met Guarnisoenen in genoeghsaem postuyr van defensie gebracht ende gehouden werden'. In overleg met de luitenant-admiraals De Ruyter en Van Gendt zou een speciale commissie met een voorstel komen. Na de situatie ter plekke te hebben beoordeeld, deed die commissie op 25 februari tussentijds verslag. De Staten-Generaal waren tevreden en gaven de gecommiteerden het mandaat om naar eigen inzicht de verdedigingswerken te laten aanleggen. Er lagen enkele voorstellen op tafel, maar verder dan een bedankje richting de gecommiteerden zou het niet komen. De staten beseften dat gewoonweg de tijd ontbrak om ook maar iets tot stand te brengen. De vestingen Brielle en Hellevoetsluis kregen geen extra verdedigingswerken en beschikten over een garnizoen dat ontoereikend was om een aanval af te slaan.

Voorne vereeuwigd

Een van de militairen die op Voorne in garnizoenen lagen, was Valentijn Klotz, die met het regiment van kolonel Tirsay in Hellevoetsluis verbleef. Deze soldaat-kunstenaar van wie niet meer bekend is dan dat hij in 1650 in Maastricht werd geboren en een militaire carrière ambieerde, maakte tussen 14 en 24 maart tekeningen van Nieuw-Helvoet en Nieuwenhoorn, die een uniek beeld geven van de houten en stenen woningen waaruit de dorpen in de zeventiende eeuw bestonden.

Op 19 maart 1672 bezocht Klotz Brielle. Terwijl hij de stad met grafiet en inkt vereeuwigde, vergaderde de magistraat in het stadhuis hoe de inname door de watergeuzen op plechtige wijze kon worden herdacht. De inwoners werden van het besluit op de hoogte gesteld door een publicatie die op 28 maart werd aangekondigd, de dag na de Engelse oorlogsverklaring. Op 1 april 1672 hingen in Brielle de vlaggen uit. De Republiek was in oorlog, maar Brielle vierde standvastig de vrijheid.

De dag begon met kloggelui en het lossen van kanonschoten vanaf de wallen. In de Catharijnekerk vond een speciale, drukbezochte herdenkingsdienst plaats. Ook 's middags klonk kloggelui boven de vestingstad en gaven de kanonnen vanaf de wallen opnieuw saluutschoten om de inname feestelijk te vieren.

Uitzichtloze situatie

Na Engeland verklaarde op 6 april Frankrijk de Republiek de oorlog en eind mei sloten de bisschop van Munster en de keurvorst van Keulen zich bij het bondgenootschap aan. De Engelse vloot werd aangevuld met Franse schepen en een reusachtig Frans leger van 130.000 man – vier keer groter dan dat van de Republiek – viel de Nederlanden binnen. Alles moest in het werk worden gesteld om te voorkomen dat de Engelse marine

linker pagina

Lodewijk XIV (1638-1715), ook wel bekend als de Zonnekoning, heerste als een absoluut vorst en zag zijn macht graag uitgebreid over de Nederlanden. Portret door Hyacinthe Rigaud uit 1701.

boven

Nieuwenhoorn, getekend door Valentijn Klotz.

boven
Brielle, getekend door Valen-
tijn Klotz.

onder
Portret van de ruwaard van
Putten Cornelis de Witt naar
Jan de Baen.

de havens zou binnenvallen om oorlogsschepen te verbranden. Op 13 april gaven de Staten-Generaal op aanraden van admiraal De Ruyter bevel tot beveiliging van de zeegaten. Het houten bakken op het strand bij Oostvoorne werd afgebroken. Daarnaast moesten alle gewapende jachten en vaartuigen zich zo snel mogelijk in het Goereese Gat verzamelen om de gevreesde landing in de nabijheid van Hellevoetsluis te verhinderen. Op 23 april werd echter alweer een nieuw rendez-vous in Het Vlie bepaald en vertrok de vloot uit het Haringvliet.

Grote delen van Nederland werden snel veroverd. Noodgedwongen werd de Waterlinie in werking gesteld. Het onder water zetten van stroken laag polderland voorkwam dat Holland vanaf de landzijde kon worden aangevallen. Op 20 mei bespraken de Staten van Holland hoe ook Voorne geïnundeerd kon worden. Door het openen van de zeesluis en twee kleine sluisen konden tijdens springvloed de polders 't Kleine en 't Grote Weergors en de Struyten onder water worden gezet. Aangezien de polder Nieuw-Helvoet een meter onder de zeespiegel lag, zou dit land al tijdens een gewone vloed moeiteloos vollopen. Aan dit voorstel werd geen uitvoering

gegeven, maar het geeft wel aan hoeveel waarde aan het water als wijze van verdediging werd gehecht. Ook in Brielle werden de mogelijkheden onderzocht, maar niet uitgevoerd. Het inunderen van Voorne was overigens overbodig, zolang De Ruyter keer op keer de aanvallen van de gecombineerde Engels-Franse vloot wist te weerstaan en de zeezijde van Holland zodoende van vijandelijke invasies gevrijwaard bleef.

Stadhouderlijke gevolgen

Dat de Republiek niet onder de voet werd gelopen, was te danken aan de voorbarige overtuiging van Lodewijk XIV dat Frankrijk had gewonnen. Hij liet zijn legers niet verder oprukken. Frankrijk en Engeland verdeelden alvast de buit en de Duitse legertjes keken maar wat ze wilden hebben. Amsterdam ontpopte zich echter als een strijdvaardige partij en wist Zeeland en Holland te overtuigen de strijd voort te zetten. Er viel niets te verliezen.

Ondertussen keerde het gewone volk zich tegen de vriendjespolitiek van de regentenkliek en werd de roep om Oranje oorverdovend. De gebroeders De Witt waren de voornaamste slachtoffers van de haatcampagnes. Ook op de Zuid-Hollandse eilanden was het een actuele kwestie. Een van de functies die Johan de Witts broer Cornelis had weten te verwerven, was die van Ruwaard van Putten. Het was naar alle waarschijnlijkheid Willem Tichelaar, de chirurgijn van Piershil, die de politieke omstandigheden aanwendde om persoonlijke wraak op de ruwaard te nemen. Tichelaar was meermalen voor het gerecht gedaagd en als vergelding zorgde hij er nu voor dat Cornelis werd aangeklaagd op verdenking van het voorbereiden van een moordaanslag op Willem III. De haat tegen de ruwaard was zo fel, dat *'de boeren van 't eilandt Voorne hem wel zes daagen gezocht hadden om hem doodt te slaan'*. Dat lot bleef Cornelis bespaard, maar uiteindelijk werd hij opgepakt en opgesloten in de Gevangenschap in Den Haag. Ook Johan de Witt ontkwam ternauwernood aan een moordaanslag, raakte daarbij wel lichtgewond en moest enige tijd het bed

houden. In die cruciale fase ontglipte hem de macht. Op 4 augustus nam hij ontslag als raadpensionaris. Toen hij op 20 augustus zijn broer Cornelis in de Gevangenpoort bezocht, die daar zijn verbanning afwachtte, werden Johan en Cornelis de Witt vermoord.

Op 28 augustus namen de Staten van Holland het besluit dat de prins werd gemachtigd in de Hollandse steden ‘*de wet te verzetten*’; hij kon daardoor de regenten vervangen door meer Oranjegezinde leden. In Dordrecht moesten veertien van de 40 leden van de vroedschap vertrekken. In Amsterdam tien. In Brielle maakten acht leden van de vroedschap plaats voor tien nieuwe, zodat het vervolgens weer uit de voorgeschreven twintig mannen bestond.

Spookachtig schijnsel

In de nacht van 19 juli steeg op Voorne de spanning tot grote hoogte. Bij Hellevoetsluis werd een spookachtig schijnsel waargenomen dat vanaf de horizon langzaam dichterbij kwam. De twijfel

duurde niet lang: dat waren de Engelsen. Het baken vlamde op, daarmee het signaal gevend voor een inferno van lichtbakens en een chaos van honderden mannen die in het donker tegen elkaar opbotsten omdat niemand wist waar de aanval vandaan kwam. Het alarm was vals, men had de eigen vloot aangezien voor die van de vijand, beschrijft historicus Luc Panhuysen in zijn standaardwerk over het Rampjaar de ophef bij die eerste aanval.

De geruchtenmachine draaide die maanden toch al op volle toeren en probeerde verwarring en angst te verspreiden. Rond 21 juli speelde de ambassadeur in Londen het bericht door dat aan het hof werd beweerd dat de Hertog van York Brielle zou hebben ingenomen. Dat was niet het geval, maar het gerucht was voldoende om ernstig te overwegen meer manschappen naar de stad te sturen. Een maand later werd een anonieme brief uit Londen onderschept waarin werd aangedrongen op meer verdediging,

boven

Op 12 juni staken de Fransen bij Tolhuis (Lobith) de Rijn over, verbeeld door Adam Frans van der Meulen.

onder

Portret van raadpensionaris Johan de Witt, naar Jan de Baen.

Voorne behoorde tot een van de meest bedreigde kustgebieden

‘voornamentlick den Briel, Hevoetsluis, de eylanden van de Voorn en Goeree’. Hoewel een vijandelijke landing nooit plaats heeft gevonden, duidt alles erop dat Voorne tot een van de meest bedreigde kustgebieden behoorde. Soldaten waren echter schaars en om het benodigde aantal weerbare mannen bijeen te brengen, bepaalden de Staten van Holland op 12 juli dat de circa tweehonderd ‘huysluyden’ (gewapende burgers) en ‘opgesetenen’ (plattelandsbewoners) van Voorne zich in Brielle moesten verzamelen. De inwoners van Brielle en de ‘opgesetenen’ uit het Land van Putten, in totaal 175 man, werden op hun beurt in Hellevoetsluis ondergebracht, ten

einde de twee plaatsen tegen een vijandelijke aanval te kunnen verdedigen. Enkele dagen eerder had de bezorgde commissaris De Jongh in Hellevoetsluis het Rotterdamse admiraliteitscollege aangeschreven dat er weer dertig Engelse schepen waren gesignaleerd in het Goereesche Gat. Aangezien in Hellevoetsluis nog steeds geen garnizoen was gelegerd, vreesde hij voor het ergste. Het admiraliteitscollege stelde in de Statenvergadering van 13 juli voor om de honderd matrozen onder bevel van kapitein Snaets naar Hellevoetsluis te sturen. De Staten stemden daarmee in, zodat het in de vesting binnen de kortste keren wemelde van huysluyden, opgestenen en

boven

De Maas en het Goereesche Gat waren geduchte plekken waar een vijandelijke vloot kon worden verwacht, 1641.

matrozen, maar dat waren nog geen ge-
oefende soldaten.

Op 18 augustus drong Brielle aan op een
snelle toewijzing van extra garnizoenen,
want dagelijkse berichten uit verschil-
lende bronnen deden vermoeden dat er
een invasie op handen was. Maar de
Prins had door een chronisch gebrek aan
geld een voortdurend tekort aan militai-
ren, zodat eenvoudigweg aan het ver-
zoek niet kon worden voldaan.

Paniek op Voorne

Op 22 september voer De Ruyter met
zes schepen het Goereesche Gat in en
ging tegen de avond bij Hellevoetsluis
voor anker. Hij dankte God voor de be-
scherming tegen de grootste vijanden op
zee: de Engelsen en het stormachtige
weer. De vloot had beide gevaren glans-
rijk weten te weerstaan. De admiraal
reisde door naar Rotterdam en Den Haag
om verslag te doen van zijn verrichtin-
gen.

Op 4 oktober moest De Ruyter echter
spoorlags terug naar Hellevoetsluis. 's
Avonds waren op de toren van de Sint-
Catharijnekkerk in Brielle vuren

ontstoken die alles en iedereen in Helle-
voetsluis in opperste staat van paraatheid
brachten. Het was het signaal dat de vij-
and naderde: verschillende vissers had-
den de vloot van circa 60 schepen zien
naderen en sloegen groot alarm. De
nacht ging in stilte voorbij, maar de vol-
gende ochtend om negen uur gaven de
wachtschepen nabij Goeree wederom
het sein. Iedereen begon in allerijl de
fortificatiën en de schepen in gereed-
heid te brengen. Er waren op dat moment
veel vrouwen en kinderen aan boord, die
hun echtgenoten en vaders waren komen
opzoeken. Omdat er geen tijd was om ze
aan land te brengen, werden ze het ruim
in gejaagd. Sommige vrouwen weiger-
den werkeloos toe te kijken en hielpen
de bemanning om het geschut in gereed-
heid te brengen.

Om tien uur arriveerde De Ruyter in
Brielle. Hij maande de aanwezige kapi-
teins aan hun plicht te doen en zeilde
zelf met een jacht de Noordzee op om
persoonlijk de situatie in te schatten. Hij
was amper twee mijlen buitengaats toen
hij negen zeilen kon ontwaren die

**De vloot had beide
gevaren glansrijk
weten te weerstaan**

boven

De vesting van Brielle verkeerde
in 1672 nog in de oude situatie,
1675.

boven

De admiraliteitshaven Hellevoetsluis was voorzien van vestingwerken die amper die naam verdienden: aarden wallen, palissades en houten borstweringen, 1675.

richting het Haringvliet koersten. Er naderde ook een vissersboot en de visser riep De Ruyter toe dat er een vloot van nog eens 45 schepen naderde, die vlaggen van admiraal, vice-admiraal en schout bij nacht voerden. De Ruyter wist genoeg en keerde pijlsnel naar Brielle terug, ook vanwege de mist die plotseling opkwam en een straffe wind die opstak. Om twee uur was hij terug in Brielle, alwaar iedereen in paniek was en waar geroepen werd dat de Engelsen kans hadden gezien om op Goeree en in Hellevoetsluis aan land te komen. Samen met luitenant-admiraal Aert van Nes spoedde De Ruyter zich over land naar Hellevoetsluis om die bittere nederlaag zelf in ogenschouw te nemen. Ook boven het Haringvliet ontnam de dikke mist het zicht op de wachtschepen voor Goeree. Elke vorm van communicatie was onmogelijk. Machteloos hoorden de angstige bewoners en matrozen in Hellevoetsluis hoe de eerste salvo's werden afgeschoten. Iedereen vermoedde dat de wachtschepen in gevecht waren. Toen de mist enigszins optrok,

zag men negen vijandelijke schepen die onder de vlag van de Republiek voeren. Het scheepsvolk was verbijsterd, maar de bevelhebbende kapiteins lieten het vuur openen. De schepen gingen daarop voor anker en er kwam een delegatie aan boord om de situatie toe te lichten. Het bleek dat de wachtschepen twee Zeeuwse kapers met zeven buitgemaakte schepen hadden aangezien voor de vijand. Het kanongebulder was niets meer geweest dan vreugdeschoten. Toen De Ruyter rond vier uur in de vesting aankwam, ontdekte hij dat de stemming allerminst bedrukt was. Hij sprak met de twee kapiteins die hem konden vertellen dat ze de afgelopen dagen geen vijanden hadden gezien, alleen een handelsvloot uit Hamburg die voornemens was naar Engeland, Frankrijk en Spanje te varen: dát was de vloot die de visser had gezien. Het was vals alarm gebleken en De Ruyter trok er een les uit. Hij stuurde de Staten van Holland en Willem III een tweetal brieven. Ten eerste achtte hij de vier in Hellevoetsluis gelegerde compagnieën soldaten veel te

weinig en verzocht om meer soldaten en munitie. Ten tweede vroeg hij toestemming om de zes grootste oorlogsschepen die voor de rede lagen – waaronder de Zeven Provinciën, de Eendracht, de Maagd van Dordrecht en de Ridderschap van Holland – bij naderend onheil in de haven te mogen onderbrengen. Er waren te weinig matrozen om de kostbare schepen afdoende te kunnen bemannen en de beschikbare manschappen konden worden ingezet om de vesting te beschermen. Enkele dagen later gaven de Staten hem de gevraagde toestemming. Maar extra soldaten? Nee, daar kon niemand hem aan helpen.

De kansen keren

In september kregen de Fransen te maken met voedselgebrek; door de kampe-menten waarden diverse besmettelijke ziekten. Toen daar de najaarsregen bij kwam, die de haastig opgeworpen verdedigingswerken in modderpoelen veranderde, daalde het moreel snel. De patstelling moest op een of andere manier doorbroken worden.

Volgens de vuistdikke biografie over Michiel de Ruyter, door Gerard Brandt in 1687 geschreven, was *'het begin van 't jaar zestienhonderddrieëntzeventig zeer bekommerlijk. Men was zeer beducht voor den Briel, Hellevoetsluis, en 's Landts grootste oorlogsscheepen, te Hellevoetsluis opgeleit'*. Het stadsbestuur van Brielle stuurde op 5 januari een brief naar de Staten van Holland, waarin het sprak over de voorbereidingen die de Engelsen ondernamen om binnenkort een aanval op Hellevoetsluis of Brielle uit te voeren. De stad verzocht om uitbreiding van het garnizoen in beide plaatsen, zodat *'verdre wonden en rampen'* konden worden voorkomen. Het bleven vergeefse pogingen, maar de hoop bleef dat de stugge volhouder zou winnen.

In dat winterseizoen van 1672-73 waren verschillende schepen van de Admiraliteit op de Maze ondergebracht in Hellevoetsluis. In die haven lagen ook drie schepen van het Noorderkwartier. Eind maart waren ze gereed om te vertrekken.

Op 2 augustus kwam het bericht dat een vijandelijke vloot van kleine schepen de

stranden dicht was genaderd en een invasie wellicht op handen was. Brielle zag een langverwachte wens ingewilligd: de stad kreeg een extra garnizoen. Of men blij was met het schamele aantal van vijftig kanonniers is een ander verhaal. Daarnaast trad de kustbewaking in werking. Op de stranden bij Brielle en Hellevoetsluis liepen bewapende burgers, boeren en manschappen wacht. Het *'ordre op de seinen'* vermeldde dat bij het naderen of landen van vijanden bij Hellevoetsluis 's nachts twee vuren werden ontstoken of overdag twee manden onder elkaar werden gehangen. Om extra aandacht op het gevaar te vestigen moesten met enige regelmaat vier schoten worden afgevuurd. Verder verordonneerde de Staten van Holland herhaaldelijk dat de ambachten op Voorne-Putten grote hoeveelheden hooi en stro hadden te leveren. In 1673 kreeg Hekelingen opdracht om 27.200 pond hooi naar Breda te verscheppen,

boven
Portret van Michiel de Ruyter
door Ferdinand Bol uit 1667.

boven
De Slag bij Kijkduin door
Willem van de Velde.

onder
De gevelsteen in het woon-
huis van Willem Tichelaar.
Het drama van 20 augustus
1672, waarin de tegenstelling
tussen Oranje- en Staatsge-
zinden culmineerde, vond zijn
aanleiding in Geervliet.

Naters moest 16.060 pond leveren. Ook Heenvliet, Oudenhorn, Zuidland en Zwartewaal kregen dergelijke orders, waarbij overigens zowel voor het hooi als voor het vervoer werd betaald.

Zeegevechten

Gedurende de zomer van 1673 wist Michiel de Ruyter tot driemaal toe de machtige Engels-Franse vloot te weerstaan.

Tijdens de twee zeeslagen bij Schooneveld op 7 en 14 juni hield hij fier stand, maar de beslissende zeeslag werd op 21 augustus op de vlakte bij Kijkduin uitgevochten. De 75 Staatse schepen, voorzien van 17.368 zeelieden, 2.092 soldaten en 4.245 stukken wisten een overmacht, bestaande uit 86 Franse en Engelse schepen met minstens een derde meer opvarenden te verslaan. Dankzij een aantal juiste manoeuvres joegen de Hollanders de Franse schepen voortijdig weg en was de kans op een landing definitief afgeweerd.

Op 24 september verscheen Admiraal De Ruyter met zijn schepen in het Goereesche Gat en zeilde tot aan de rede van Hellevoetsluis. Om de overwinning te vieren was zijn schip versierd met vlaggen en wimpels. Uit dankbaarheid voor een behouden aankomst schoot het vlaggenschip dertien schoten af. Vanuit de vesting werd geantwoord met zeven schoten. Het eenvoudige protocol vormde de afsluiting van een periode van benauwde momenten, kerende kansen en grootse daden. Plotseling was er een einde gekomen aan de zeventien maanden durende strijd.

De Noordpoort in de genen van de Nederlanders

Er is bijna geen plek in Brielle die meer tot de verbeelding spreekt dan de Noordpoort, de iconische poort die zich met de eeuwen meer en meer nestelde in de genen van Nederlanders.

TEKST: **NICO DE VRIES**

Op de keper beschouwd is het rammeien op 1 april 1572 van de Noordpoort de meest nutteloze actie van de watergeuzen geweest die je maar kunt bedenken. Een tweede groep geuzen trok immers fluitend door de Zuidpoort de stad binnen, liep geen Spanjaard tegen het lijf

en zag hoe Spaansgezinde Briellenaren op de vlucht sloegen. Toch zijn het niet de gebeurtenissen bij de Zuidpoort die beklijfd, maar juist die bij de gesloten Noordpoort. Wie kent niet het beeld van de geuzen, die met wapperende vlaggen, te midden van een hoog opblazende vlammenzee, met een scheepsmast inbeukten op de poort? Een voorstelling van de gang van zaken die ruim een eeuw na de inname – in 1679 – ontsproot aan de creativiteit van etser Jan Luijken. Op een prent die Frans Hogenberg niet lang na de inname vervaardigde, zien we de geuzen optrekken naar de Noordpoort, zien we vuurspuwende kanonnen, maar de scheepsmast ontbreekt.

De Noordpoort was omstreeks 1400 opgetrokken uit grote, rode bakstenen, de zogenoemde kloostermoppen. In de voorstelling van Hogenberg is het een poort met een schuin dak en uitkijktorentjes op alle vier de hoeken. Of zijn afbeelding klopt of berust op fantasie, blijft de vraag, we zullen het niet weten. Slopershamers velden in 1619 de poort, waarna het fundament diep weg zonk in de aarden stadswal. Wat overbleef was

een gedenkplaat die in de vervanger van de Noordpoort, de Waterpoort, was ingemetseld. De in het Latijn gestelde tekst verwees naar de betekenis van de Noordpoort voor Den Briel en de Republiek der Verenigde Nederlanden. De vestingstad zou tot ver in de achttiende eeuw de in steen gebeitelde gouden letters eren; zodra ze vervaagden, werden

onder
Een reconstructie van de Noordpoort zoals een anonieme tekenaar het bouwwerk rond 1900 voor zich zag. Collectie: Streekarchief Voorne-Putten.

boven

De inname van Den Briel. Frans Hogenberg maakte deze tekening enkele jaren na het wapenfeit. Collectie: Streekarchief Voorne-Putten.

onder

Zo stelde Jan Luijken zich in 1679 het rammeien van de Noordpoort voor. Collectie: Streekarchief Voorne-Putten.

de letters op stadskosten opnieuw verguld.

Iedere rechtgeaarde Briellenaar kon (en kan) je de plek aanwijzen, waar de Noordpoort eens heeft gestaan: aan het eind van de Dijkstraat. De historische plek die doorgaat voor de bakermat van het huidige Nederland, riep in het verleden al bijzondere emoties op, zoals bij Prins Willem V. Bij zijn bezoek aan de Noordpoort in 1772, tweehonderd jaar na de inname, vertrouwde de stadhouder een stadsregent toe *'dat het hem tot eene bijzondere eer verstrekte, dat hij juist in*

het jubeljaar zijne voeten, op deze grond zette'.

Honderd jaar later maakte Brielle zich opnieuw op voor een 1-aprilherdenking. Daarbij kwam de Noordpoort even om de hoek kijken. Moet er niet een gedenknaald komen op de plaats waar toen ter tijd de poort stond, was de vraag. De Noordpoort raakte weldra uit beeld: de stadswallen golden als militair terrein en waren voor burgers tot verboden gebied verklaard. Wel zette het groots gevierde herdenkingsfeest in 1872 de vestingstad op de kaart; in een tijdsgewricht waarin het toerisme haar vleugels uitsloeg en augustus dé vakantie maand werd.

Vreemdelingen wezen elkaar op de resten van de voormalige Noordpoort, maar het was altijd op de verkeerde plaats, zagen de Briellenaren gebeuren. Dat moest anders vond men in aanloop naar het nieuwe herdenkingsjaar 1922. Op aanwijzing van de 1-aprilpromotor bij uitstek, stadsarchivaris Johan Been, werd de grond omgeploegd in een poging overblijfselen van de poort te vinden. Met succes, bij het bezoek van de Koninklijke Familie stond Koningin Wilhelmina erop de restanten met eigen ogen te zien. Iedereen volgde de vorstin door het slijk en de greppels, zelfs koningin-moeder Emma. Alleen de jonge prinses Juliana had geen moeite met de hindernissen, zij sprong en huppelde door de greppels. Waarna de koningin een oranje doek wegtrok en daarmee het officiële herinneringsmonument van 1 april 1922 onthulde.

Nu de overblijfselen van de Noordpoort gevonden waren, beijverde de plaatselijke Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer, de VVV, de fundering voor altijd en eeuwig bloot te leggen. Dat zou de stad nog meer toeristen brengen. Zorgen waren er ook. Als de fundering niet op een of andere manier zou worden geconserveerd, kwamen de stenen los te liggen. Onderwijl hielp de plaatselijke schooljeugd bij de afbraak van de historische trekpleister. Het 1-aprilmonument werd doelwit van jonge vandalen, die de stenen uit het fundament als projectiel gebruikten. In 1928 reageerde het gemeentebestuur op het vandalisme door

een met prikkeldraad omwonden hek rond het terrein te plaatsen en de taluds met graszoden af te dekken.

Het 1-aprilmonument bleek desondanks een toeristentrekker van jewelste te zijn. Met de Vlaardingse stoomboot kwamen ze: de verslaggevers van de Nederlandse Journalistenkring, de muzikanten van de Haagse muziekvereniging Klein maar Dapper, met de Noordpoort als lokkertje de toeristen die met de speciale dagreizen van de rondvaartbedrijf Spido naar Brielle kwamen, de tweehonderd leerkrachten van de Onderwijzersvereniging Voorne-Putten-Rozenburg-Hoeksche Waard, de afdeling Rotterdam van de Nederlandsche Protestantenvond, de schippersvereniging Schuttevaer, de twaalfhonderd leden van de Bond van het Mobilisatiekruis, om maar een greep te doen. En veelal sprak burgemeester Egter van Wissekerke de bezoekers toe.

Een brief van een oud-Leidenaar die in 1916 Den Briel had bezocht maar al vele jaren in de Verenigde Staten vertoefde, luidde een nieuw hoofdstuk in. Een episode die pas dezer dagen aan haar einde komt. Hij suggereerde dat menig Amerikaan naar de Geuzenstad zou afreizen als de Noordpoort in zijn oude glorie zou zijn herbouwd. Een jaar later, in 1937, was er een comité tot de wederopbouw van de Noordpoort. Het zou bij plannen blijven. En dus constateerde te leurgestelde Briellenaren in 1948 dat het 1-aprilmonument er niet bepaald 'historisch luisterrijk' bijstond. Twee jaar later legde burgemeester Van Sleen een krans aan de voet van een nieuw 1-aprilmonument, een geschenk van de 1 Aprilvereniging aan de gemeente. En opnieuw had baldadige jeugd het voorzien op het monument. De herdenkingsplaten dienden evenals in de jaren twintig ook in de jaren zestig als schietschijf. De stengooiers trokken de veldstenen uit het oude straatje naast het monument. Bij de restauratie van de wallen kreeg het gedenkteken een opknappbeurt en werden de overblijfselen van de Noordpoort opnieuw blootgelegd; daarbij bleek het fundament omvangrijker te zijn dan hetgeen in 1922 was opgegraven. Na deze opgraving in 1974 werden de muren met kloostermoppen van

elders tot boven het maaiveld opgemetseld.

Sindsdien heerste er een serene rust rond de bakermat van het 'vrije' Nederland. Een rust die de spreekwoordelijke stilte voor de storm bleek te zijn. In de aanloop naar alweer een nieuwe herdenking, die van 2022, zouden de emoties hoog oplopen. Moest de poort worden herbouwd, of zou het een moderne replica worden?

In de volgende Brielse Mare: De slag om de Noordpoort 2:0.

boven
De opgraving van de Noordpoort, ruim een eeuw terug.

midden
Bezoek in 1935 van de Vereniging Het Mobilisatie Kruis aan het 1-aprilmonument.

onder
De Koninklijke Familie bij het 1-aprilmonument, dat door Koningin Wilhelmina in 1922 werd onthuld. Collectie: Streekarchief Voorne-Putten.

DE KIJKPAAL VAN BRIELLE

Het bolwerk waarin de fundamenten van de historische Noordpoort liggen, kennen de meesten als 'Bastion IX'. De officiële naam ervan luidt 'Kijkpaalbolwerk'. Die naam dankt het bolwerk aan de Kijkpaal die hier bijna twee eeuwen lang heeft gestaan.

TEKST: AART VAN DER HOUWEN

Silhouet van Brielle met rechts de kijkpaal op Bastion IX, links de Molen op Bastion I, en de torens van de Maerlandse Kerk, de St. Catharijnekerk en de Jacobskerk. Detail uit een aquarel uit ca. 1800, collectie Streekmuseum Voorne-Putten

Toen in 1882 de Kijkpaal van Brielle werd verwijderd, werd dat door velen betreurd. De krant besteedde er zelfs aandacht aan. Intussen is – buiten de naam van het Kijkpaalbolwerk – het bestaan van de Kijkpaal vrijwel uitgewist en bij velen onbekend. Dat is vreemd omdat we toch praten over letterlijk 'één van Brielle's grootheden', zoals de NBC in 1882 schreef. De eerste vermelding van de Kijkpaal dateert van 1696, maar waarschijnlijk was de paal al eerder geplaatst.

Misschien al wel omstreeks 1650 toen de Noordpoort was afgebroken en het bolwerk zijn definitieve vorm had gekregen. Daarbij was de ophaalbrug die aan de zuidzijde van het bastion had gelegen verwijderd, waren de wallen gesloten en was het bolwerk met enkele meters grond opgevuld. Mogelijk was het afbreken van de Noordpoort zelfs wel de aanleiding geweest om de Kijkpaal op te richten. Vanaf de poort had men in het verleden immers een goed uitzicht gehad op de Maas en de haveningang.

Zo geredeneerd compenseerde de Kijkpaal het verlies van de Noordpoort.

Twee eeuwen heeft de kijkpaal dienst gedaan als uitkijkpost voor de loodsen. Van hieruit hadden ze ver in zee kunnen kijken om te zien of er schepen in aantocht waren. Voortdurend kruisten er loodsboten voor de kust van Voorne en waren de buitenloodsen eenmaal met een schip op weg naar binnen, dan moesten in Brielle binnenloodsen klaar staan om het werk over te nemen. Ter hoogte van het huidige Molenhaventje, ooit de oude haveningang van Brielle, seinde de loods richting de Kijkpaal. Met het sein gaf hij aan of het schip naar Rotterdam (via de Nieuwe Maas) of naar Dordrecht (via de Oude Maas) wilde. Voor de haveningang stapte dan de betreffende binnenloods in. Overigens kon vanaf de Kijkpaal ook de Maas naar Zwartewaal tot zelfs het begin van de Bernisse in de gaten gehouden worden. De Kijkpaal was voor de loodsen onmisbaar. Toen in 1793 vanwege de oorlogsdreiging met Frankrijk de toegang tot de vestingwallen voor (bijna) iedereen gesloten werd verklaard, kregen de loodsen daarvan vrijstelling. Zij mochten tussen de Dijkstraat en de Kijkpaal heen en weer lopen zonder lastig te worden gevallen.

Opvallend

De wit geschilderde Kijkpaal was een opvallend bouwwerk op de Brielse wallen en het is eigenlijk bijzonder dat hij niet vaker is afgebeeld. We moeten het doen met een handvol gravures, aquarellen en plattegronden. Niettemin voldoende om een goed beeld te krijgen. In het stadsarchief van Brielle berusten bovendien enkele bestekken voor reparatiewerk in de jaren 1717, 1750 en 1768. Dankzij deze bestekken kennen we de exacte lengte en dikte van het hout dat gebruikt is.

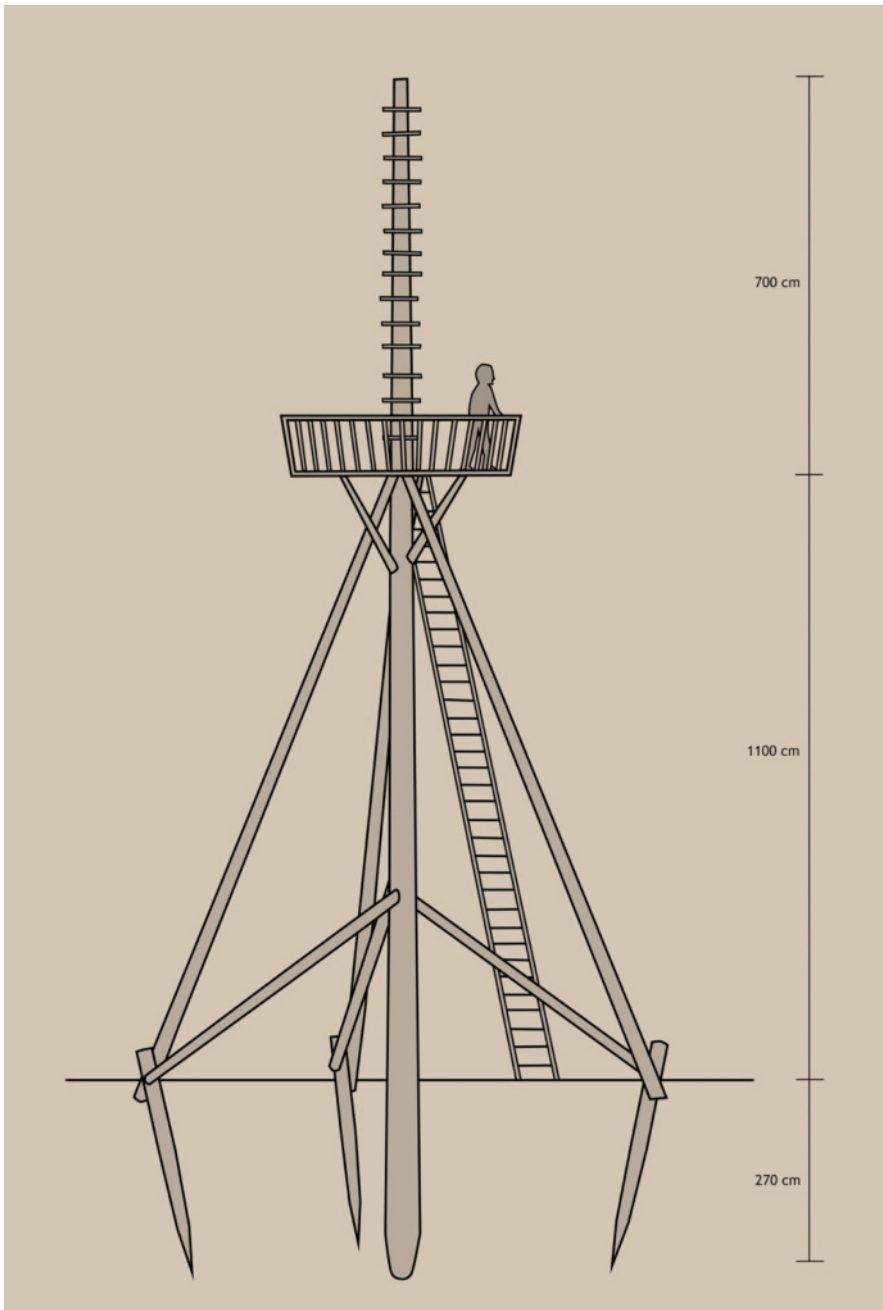
De Kijkpaal had een totale hoogte van zo'n zestien meter (hoger dan het Stenen Baak dat een meter lager is). Het belangrijkste onderdeel was de staander, een massieve paal met een lengte van ruim dertien meter die twee meter in de grond stond. Beneden was de paal 45x45 cm.

en naar boven toe nam de dikte slechts weinig af. De staander werd geschraagd door drie schoorpalen van elk 13,70 cm. van eveneens fors hout: beneden 30x30 cm. en boven 22,5x25 cm. De schoren rustten op andere palen die bijna drie meter in de grond waren geheid. Bovenop de staander was een plankier aangebracht, dat wel wat weg had van een kraaiennest. Het was een houten vloer van ca. 1.70 meter in het vierkant, gemaakt van grenenhout van 3 à 4 cm. dikte, en deze rustte op kruisarmen van eikenhout en schoren onder de hoeken. Rondom stond een hekje. Tegen het plankier stond een trap van ca. veertien meter lang. De trap was ruim 70 cm. breed en gemaakt uit een eiken stam die in de lengte was doorgezaagd en voorzien was van een leuning en 65 treden van ruim vier centimeter dik, gemaakt van zogeheten Koperwijks of Noors grenen dat bekend stond om zijn hardheid. Het kon storm en regen doorstaan. Om verschuiven onmogelijk te maken rustte de trap op een sloof die vastgespijkerd was aan twee eiken palen van 25 cm. dik die ruim een meter in de grond waren geslagen. Bovenop de staander stond ten slotte een verlengstuk, dat de 'klugt' werd genoemd. Het was een mast van ca. 7,50 meter en diende om vanaf het plankier nog hoger te kunnen klimmen. Aan weerszijden daarvan waren klossen of handvatten aangebracht.

Onverwachte ontdekking

In 1768 moest de staander van de Kijkpaal vervangen worden. Zoals boven vermeld, stond deze twee meter in de grond. Bij het graven van de kuil stuitte men op een straatje van bakstenen! Dat straatje lag in het verlengde van de Dijkstraat en zal ongetwijfeld de bestrating zijn geweest waarover de watergeuzen in 1572 de stad benaderden. Op basis van kaartmateriaal lijkt het erop dat de Kijkpaal waarschijnlijk enkele meters voor de vroegere Noordpoort heeft gestaan. Het zou aardig zijn te weten of destijds getracht is hetzelfde uitzicht te krijgen als voorheen vanaf de Noordpoort te zien was geweest. In dat geval zou de hoogte van het plankier overeenkomen met de hoogte van de omloop

Mogelijk was het afbreken van de Noordpoort de aanleiding tot het oprichten van de Kijkpaal

van de poort. Dat is onwaarschijnlijk omdat het zou betekenen dat de poort ruim dertien meter hoog was.

Gevaarlijk werk

Het werk van een loods was gevaarlijk. Het kwam helaas voor dat een loods overboord sloeg en verdronk, of – zoals in 1810 ter hoogte van het Stenen Baken - dodelijk werd getroffen door een kanonskogel. Op 18 augustus 1794 overleed de Brielse loods Aart Antoniësz. Borstlap (*1760) na een val uit de Kijkpaal.

Einde van de Kijkpaal

Eeuwenlang was Brielle de thuisbasis voor het loodswezen, maar die positie ging verloren. In de 19de eeuw nam de scheepvaart door de Maas af doordat schepen die naar Rotterdam en Dordrecht wilden, kozen voor een route via het Haringvliet, sedert 1830 via het Kanaal door Voorne en vanaf 1872 via de Nieuwe Waterweg. De Brielse loodsen verhuisden daarop naar Maassluis. Dat dit voor de Brielse gemeenschap een aderlating was, laat zich raden.

Vaarwel

In onbruik geraakt bleef de Kijkpaal nog lange tijd herinneren aan vervlogen tijden. Er werd geen onderhoud meer aan gepleegd en waarschijnlijk ontstonden er gevaarlijke situaties. In 1882 werd daarom besloten om de paal te laten slopen. De Nieuwe Brielsche Courant wijdde er op 9 juli 1882 aandacht aan. De paal stond verlaten, maar op zaterdag werd hij, aldus de NBC, nog bezocht door ‘echte Brielsche jongens, die poogden door klimmen en klauteren zijn kruin te bereiken; toch bespotten hij hen altijd nog, want menigmaal liet hij de belhamels een tuimeling naar beneden maken’. Voor de journalist was de sloop pijnlijk, de paal verdiende in zijn ogen een beter lot. Hij eindigde bijna lyrisch met: ‘Vaarwel dan trouwe gids van den zeeman! Vaarwel dan gij lieveling van ons oud-loodspersoneel! Vaarwel dan speelbal van jeugdige kornuiten! Heb dank voor de vele diensten aan de Briellenaren bewezen; uw vonnis is geveld, spoedig zal een ledige ruimte de plaats aanwijzen waar gij eenmaal stond’.

Vertrek van de Brielsche Mobile Schutterij 1831. U.J. Lauts, detail van een aquarel, collectie Streekarchief Voorne-Putten.

Nieuwe Brielsche Courant, 9 juli 1882.

Omzien (in verwondering II)

De fusie 1979-1980 waarbij Vierpolders en Zwartewaal opgaan in de gemeente Brielle.

Het voor Brielle zo bijzondere jaar 2022 spoedt ten einde. De herdenkingen van het afwerpen van het Spaanse juk, 450 jaar geleden, zijn nagenoeg afgerond. Hoogtepunt was wel het bezoek van Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander. De kruitdampen zijn opgetrokken, althans hier, maar er staat Brielle en zijn bewoners toch nog wat heel ingrijpends te wachten. Brielle zal per 1 januari 2023 haar autonomie als gemeente afstaan en opgaan in de nieuw te vormen gemeente Voorne aan Zee. Een fusie met de gemeenten Westvoorne en Hellevoetsluis is dan een feit. Hoewel er ongetwijfeld veel voordeel behaald kan worden door samengaan, centralisatie van taken en versterking van bestuur, is het maar de vraag of dat ook werkelijk goed van de grond zal komen. Velen zien met argusogen de begerige blikken van anderen gericht op te behalen buit als eenmaal de deur openstaat. Als de kraantjes tussen de communicerende (gemeente-) vaten worden opengedraaid, lopen de kleine, maar volle vaten, nagenoeg leeg in het grote maar lege vat.

TEKST: **YNZE KUIPER**

Dat er gefuseerd wordt, is natuurlijk al lang bekend en Brielle heeft zeker haar best gedaan om voordat de fusie een feit is, te zorgen dat veel zaken keurig opgeknapt zijn en er veel vernieuwd is. Denk aan de scholen, theater, het aanzien binnenstad etc.

Fuseren

Bij fuseren denk je aan samensmelten, saneren, het besluit om de krachten te bundelen maar ook aan een poging om op een legale manier van overtollige ballast of te komen. De bezem erdoor. Minder goed functionerende elementen verwijderen en met hernieuwd elan verder gaan. Een proces dat vaak heel veel inspanning en geld kost en pijnlijk kan

zijn omdat het ook mensen treft. Carrières worden gebroken, functies vallen weg of komen erbij. Arbeidsplekken worden verplaatst, kortom een heel ingrijpend gebeuren. Het is een proces dat ook niet van de ene op de andere dag afgerond is. Het kan lang duren voor alles weer draait zoals het zou moeten.

De huidige tijd geeft ons weinig reden tot optimisme, maar bij de pakken neerzitten heeft nooit echt geholpen, dus gaan we ervoor en zullen we er het beste van maken.
En hoe het uitpakt?...de tijd zal het leren.

Op weg naar
één gemeente op
Voorne

Er zijn zoveel parallellen te trekken tussen een kleine halve eeuw geleden en nu!

Omzien naar 1980

Omzien naar een fusie nu bijna 43 jaar geleden. Het was een feit op 1 januari 1980. Een fusie tussen Brielle, Zwartewaal en Vierpolders. Voortaan Gemeente Brielle.

De mensen toen zeiden: 'Hoe het uitpakt?... de tijd zal het leren'. En wat heeft de tijd die nu verstreken is, ons geleerd? Voor ik hierop inga wil ik nog even in herinnering brengen hoe de wereld er toen ook alweer in grote lijnen uitzag.

De geschiedenis herhaalt zich steeds. Er zijn zoveel parallellen te trekken tussen een kleine halve eeuw geleden en nu. Weet u het nog?

Het wereldtoneel

Die Vietnamese bootvluchtelingen. Ze verdronken bij honderden. Herkenbaar nietwaar?

De Rode Khmer onder Pol Pot eindelijk verdreven uit Cambodja na ongeveer anderhalf miljoen mensen te hebben vermoord (Killingfields).

Harrisburg in de Verenigde Staten had een bijna nucleaire ramp veroorzaakt en zorgde (zeker na Tsjernobyl) voor bewustwording van de gevaren van kernenergie. Gevolg zijn wereldwijde protesten tegen atoomcentrales en het dumpen van kernafval in zee. Groene partijen worden opgericht.

In Afrika rolden de koppen van diverse warlords en dictators. Aan het bloeddorstige regiem van Idi Amin kwam een eind.

De Sjah van Perzië werd zijn land uitgejaagd en ging in ballingschap. De Sjah gold als een westers georiënteerd maar erg repressief heerser. Wat er voor in de plaats kwam, was nog erger. Van de regen in de drup. Khomeini maakte er een Islamitische Republiek (Iran) van waarin de vrouw volledig monddood en ondergeschikt aan de man werd gemaakt met de orthodoxe Islam als enige religie.

In december 1979 valt het Sovjetleger Afghanistan binnen maar dit enorme leger moet na ruim negen jaar oorlog de strijd opgeven na enorme verliezen geleden te hebben tegen de Islamitische

Moedjahedien en Taliban. De Verenigde Staten steunde deze strijders met ongehooflijke hoeveelheden wapens.

Herkenbaar toch? Later werden de Amerikanen met hun eigen wapens bevochten. Een beetje cynisch, dat wel en hopelijk herhaalt de geschiedenis zich even niet.

Ook de vuile oorlog van de junta van Videla in Argentinië was verschrikkelijk. Zoveel doden zijn nooit teruggevonden. Arme 'Dwaze Moeders'. Gelukkig was het niet allemaal kommer en kwel.

De Koude Oorlog. Brezjnev en Carter tekenden het Salt II-akkoord. Helaas vielen daar de middellangeafstandsrametten niet onder. In twee rondes werd besloten het aantal nucleaire wapens van beide grootmachten af te bouwen. De afspraken werden gemaakt in een periode die wel bekend staat als Detente, een periode van relatieve ontspanning tijdens de Koude Oorlogsjaren. Ook de productie van de neutronenbom werd afgeblazen.

Nederland

Hier waren de tijden nu ook niet bepaald rooskleurig. In 1979 zaten we in een tweede oliecrisis. De OPEC draaide de oliekraan dicht omdat we in Nederland een pro-Israëliësch standpunt innamen. In zes jaar tijd was de olieprijs van drie naar 33 dollar per barrel gegaan. Er was veel werkloosheid, hypotheekrentes waren heel hoog en hierdoor stagneerde de markt.

De eerste Nederlandse militairen werden uitgezonden naar Libanon.

De dreiging van het plaatsen van langeafstandsrametten in Nederland zorgde voor veel politieke en maatschappelijke onrust.

Ook de start van het nieuwe jaar 1980 ging niet van een leien dakje.

Een echte nieuwe gemeente werd geïnstalleerd op 1 januari: Lelystad.

De coup van Desi Bouterse met de moordpartij in Suriname.

Op 30 april de inhuldiging van Koningin Beatrix, gepaard gaande met enorme krakersrellen in Amsterdam (Geen woning, geen kroning).

Joop Zoetemelk (als eeuwige tweede) wint eindelijk als eerste Nederlander de

Tour de France. Hè, hè. De compact disc en de walkman deden hun intrede, de broekspijpen werden weer nauwer en veel mannen knipten hun lange haren weer af.

Ook in politiek Den Haag was het aanhoudend oorlog en Van Agt en Den Uyl vlogen elkaar regelmatig in de haren. De oudejaarsconferentie 1979 van Wim Kan heette niet voor niets 'Wankelend over de drempel'. Fraai tijdsbeeld, heel leerzaam en leuk om die nog eens terug te zien.

Samenvoegen

Er moest zeer dringend bezuinigd worden op het economisch en het sociale vlak vond het kabinet. Een van de methoden om te bezuinigen was het samenvoegen van kleinere gemeenten tot een grote met één bestuurlijk apparaat. Twijfelachtig of dit werkelijk tot bezuinigen heeft geleid.

Steun onder bevolking

Een stukje uit Wikipedia: 'Het fuseren van gemeenten is vaak weinig populair onder inwoners, vooral vanuit kleine gemeenten die bij grote gemeenten gevoegd werden. De mening van de bevolking werd in het verleden genegeerd, zelfs bij referenda. Een voorbeeld is de herindeling van Vleuten-De Meern bij Utrecht. In 1996 werd daar een volksraadpleging gehouden, waarin bij een opkomst van 83%, 98% van de bevolking zich tegen herindeling uitsprak. Toch vond per 1 januari 2001 de herindeling plaats.

Hoewel het huidige beleid erop gericht is dat herindelingen alleen plaatsvinden met goedkeuring van de gemeenten zelf, kan het toch nog voorkomen dat een gemeente tegen haar zin wordt heringedeeld, bijvoorbeeld als de zogenoemde 'bestuurskracht' van een kleine gemeente onvoldoende blijkt te zijn. Er gaan nog geregeld stemmen op voorstedelijke gemeenten in met name de Randstad (bijvoorbeeld Diemen, Rijswijk of Schiedam) desnoods gedwongen in te lijven bij grote steden'.

Vanaf begin jaren zeventig rolde de gemeentelijke herindelingsgolf over ons land. Dit werd van bovenaf opgelegd, maar later kregen de gemeenten wat meer zeggenschap daarin. Uiteindelijk was ook Voorne-Putten aan de beurt.

Er werd wat afgepland in die tijd. Voorne Noord met Oostvoorne, Rozenburg en Brielle of Voorne Midden. Bennisse met Zwartewaal of toch maar wat anders. Twee gemeenten met het Kanaal door Voorne als scheiding? Uiteindelijk werd een keuze gemaakt. Vijf gemeenten op Voorne-Putten en Zwartewaal, Vierpolders en Brielle moesten maar één gemeente worden. Het leek Brielle wel wat, want die zat om grond te springen. Om Ruge en Zuurland te bouwen had Brielle die grond al van zijn buurgemeenten moeten lospeuteren. Verder was Brielle toen een arm stadje. Er was nauwelijks geld voor sociale voorzieningen en ook ontbrak het aan geld om

boven
Detail van een scene, twee schepen in gevecht in de 14^e eeuw.

onder
Het gemeentehuis van Zwartewaal aan de Henry Fordstraat 2.

oude bouwvallen te slopen. Daarom heeft Brielle nu nog zoveel monumenten: 'elk nadeel hep zun voordeel'. Er werd met een begerig oog gekeken naar die twee dorpen die er financieel warmpjes bij zaten. Die zaten natuurlijk niet te wachten op het verarmde Brielle.

Zwartewaal: volgens chroniqueur en schrijver Nico de Vries 'Een arm Zee-dorpken', maar het lag er rond 1979 best welvarend bij. Er zaten een prima raad en een goed college van Burgmeester en Wethouders en die burgemeester, de heer Korstanje, werd weliswaar gedeeld met Vierpolders maar was in beide dorpen geliefd. Er was een prima school, een fijn dorpshuis De Gaffelaar, een bloeiend verenigingsleven en financieel was er ook geen vuiltje aan de lucht. Het onderhoud van de groenvoorziening grensde aan perfectie met dank aan Wil Vermaat c.s.

Zwartewaal is een heel oud plaatsje waar turf werd gestoken en verbrand voor zoutwinning. Het werd een vissersplaats. Vissers voeren tot IJsland en de handel bloeide maar ook vergingen veel schepen en werd er bittere armoede geleden.

Het dorpje heeft de geschiedenis boeken gehaald door de 'Slag bij Zwartewaal', een bloedige zeeslag tussen Hoeken en Kabeljauwen in 1351.

Wapen van Vierpolders

*'D'tiende penning eis, gaf ons dit heerlijke wape,
want als men Alba's wet, weet na 't geld sag gape.*

*Was niemant hier gesint te geven dese munt,
Maer voor het tiende stuck bood ieder-een de punt'.*

Het wapen is ontstaan in de Tachtigjarige Oorlog toen Alva de belasting verhoogde van negen naar tien penningen.

Stonden de Zwartewalers met hun rug naar het land en hun ogen op zee gericht, de bewoners van Vierpolders stonden gewoon met hun klompen in de klei. Het oorspronkelijke Vierpolders heette Briels Nieuwland en had een houten kerkje voor zeelui uit Scandinavië. Het lag op een plaats waar later de

vestinggrachten zijn gegraven. Het is verplaatst in oostelijke richting en het centrum kwam te liggen op de T-splitting van de Rattendijk (nu Veckdijk) en Achterdijk (nu Dijkpotingen). Het was een typisch agrarisch dorp. Ook het gemeentebestuur bestond uit rijke boeren. Hoewel het geen vetpot was, wisten de bewoners een goed bestaan op te bouwen.

In de Nieuwe Brielse Courant van vrijdag 21 december 1951 stond een gemeenteraadsverslag van Vierpolders. Hierin bleek men overigens toen al met deze fusieperikelen bezig te zijn, dus bijna 30 jaar (!) jaar voordat het zover was. Dat ze in Vierpolders er niet aan moesten denken om onder Briels gezag te komen, moge blijken uit de dichtregels van wethouder M. Mol:

'Van 't wapen aan 't Nieuwland zullen wij nimmer scheiden. Geen Briellenaar zal zich ooit daarover kunnen verblijden. Geen vreemde heren worden binnen onze grenzen geduld.

Al wordt thans tegen ons aan de Noordgrens gebruld. Wij blijven paraat en houden de wacht, Des zomers en des winters, bij dag en bij nacht'.

Sommige bewoners wilden een '38ste breedtegraad' (Korea) instellen. Andere vonden dat Gedeputeerde Staten Vierpolders als een 'blindedarm' aan Brielle wilden naaien.

Zowel in Vierpolders als in Zwartewaal hebben bewoners er al het mogelijke gedaan om hun stem duidelijk te laten klinken. Het was een luid 'NEE, NEE en nog eens NEE!'.

Protesten in Den Haag, ballonnen werden opgelaten door de jeugd in Vierpolders. Schotschriften en woordenwisselingen.

Vierpolders: 'Er was een tijd, dat Alva viel maar Vierpolders nimmer bij Den Briel' of 'Beter kleine baas dan grote knecht'.

Antwoord van een Briels raadslid: 'Vierpolders komt toch bij Den Briel want een aardappel is beter dan een kriel'. In Vierpolders, dat nóg feller was tegen de annexatie dan Zwartewaal, organiseerden de bewoners een boycot tegen de Brielse middenstand. Waren ze gewend hun inkopen in Brielle te doen, nu gingen ze naar andere steden.

Het mocht allemaal niet baten. Toen de fusie een feit was, stierven de luide protesten weg en trad er een gevoel van berusting op dat uiteindelijk overging in acceptatie.

Toch voelen sommige inwoners zich nog steeds achtergesteld bij de Briellenaren. Dat is onzin volgens anderen die wijzen op nieuwbouwprojecten als het Dijckhuis in Vierpolders en de nog te realiseren bouw van een nieuwe school, verenigingsgebouw en 80 woningen in Zwartewaal.

Veel mensen houden niet van verandering en houden vast aan het vertrouwde en bekende. Ze geven ook niet snel toe dat een verandering ook een verbetering kan zijn. Zelfs na 43 jaar kijken de oudere inwoners van Vierpolders en Zwartewaal met enige weemoed om naar de tijd waarin hun dorpje nog zelfstandig was.

Teleurstelling ook om het verloren gaan van de wapens van Zwartewaal en Vierpolders. Die hadden prima ingepast kunnen worden in het wapen van Brielle. Zie als voorbeeld het wapen van Hellevoetsluis met daarin de wapens van Nieuw-Helvoet en Nieuwenhoorn.

Wat nog aan die tijd herinnert: een tegeltje of bordje bij de een, een houten balletje met stippen erop of een boekje met oude plaatjes bij de ander, het wordt gekoesterd en bewaard als een kleinood. Ach ja, en dan die tijd. Wat heeft die ons geleerd? Zullen wij het ooit leren....?

boven

Balletje werd in stofmandje uitgereikt aan de raadsleden in Zwartewaal. Met het aantal stippen lag de volgorde van inspreken vast. Foto: Clasine Snellens, gemaakt bij voormalig Zwartewaals raadslid mevrouw E. van Loon-Zwaan.

links

Twee logo's waaruit inwoners van de nieuwe gemeente tot 21 september konden kiezen.

Het bovenste geeft uiting aan de 'rijke natuur' en het onderste verwijst naar de historie van de nieuwe gemeente. De keuze viel op het bovenste.

Voor dit artikeltje heb ik mogen putten uit de kennis en herinneringen van enige oudere inwoners van Vierpolders, Zwartewaal en Brielle. Het Streekarchief VPR bood hulp om in het verleden te graven.

Met dank aan:

Tijnje van der Hoek-van Bergeijk, Joanne van Noord, Clasine Snellens-Spits, Arend van der Vlugt, André Schoon, Nico de Vries, Bob Benschop en diverse anderen.

AANNEMINGSBEDRIJF ldvandijk.nl

LD **L.D. van DIJK BV** BRIELLE 06-44110026

WERKPLAATS (0181) 416506 ——— MAARLAND ZUIDZIJDE 43 ———

LIJSTENMAKERIJ

AL MEER DAN 50 JAAR
JAN BAZEN
Voorstraat 64
3231 BJ Brielle
Telefoon 0181 412083

ORIGINELE OUDE GRAVURES

WWW.JANBAZEN.NL

KANTOOR & Creatief
de Bruin Bazen v.o.f.

Uw adres voor:

- * kantoorartikelen en papierwaren
- * computer cartridges en etiketten
- * technische- en creatieve tekenmaterialen
- * alle soorten verf voor kunstschilders
- * schildersdoeken en tekenblocs
- * luxe schrijfwaren en agenda omslagen
- * pennen graveren
- * kopiëren en inbinden van verslagen
- * plastificeren
- * gratis advies van Louis en Willy

Voorstraat 60
3231 BJ Brielle
t. 0181-412874
f. 0181-418322
e. info@kantoor-creatief.nl

Openingstijden:
Dinsdag t/m vrijdag
9.30 – 17.30
Zaterdag 10.00 – 16.00

Laat je boodschappen makkelijk thuisbezorgen!

Bestel je boodschappen op plus.nl of met de PLUS app.

Openingstijden: ma - za 08:00 - 20:00 zondag 12:00-18:00 plus.nl

Gidsengroep Brielle

Libertatis primitiae

Spreek eens af voor een rondleiding met een van onze enthousiaste gidsen:

info@gidsengroepbrielle.nl

WWW.GIDSENGROEPBRIELLE.NL

PLUS John Bos/ Reede 36, Brielle, tel. 0181 416652